

פתרון הבחינה בהיסטוריה ב', יחידת לימוד אחת

שאלונים: 221, 022106

מוגש על-ידי: רענן נוימרק, שמואל הירש, נעמי בלנק ושמעון ביטון
מורים להיסטוריה ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון- בין שתי מלחמות העולם

על הנבחן לענות על שאלה אחת מבין השאלות 1-8

ברית המועצות

שאלה מספר 1

סעיף א'

עיקרי מדיניות הנא"פ שהנהיג לנין:

התוכנית הייתה מעין פשרה בין כלכלה סוציאליסטית לכלכלה קפיטליסטית, בין הלאמה לאפשרות של הפרט לרכוש פרטי, בין תכנון ופיקוח מצד המדינה לבין יוזמה פרטית ותחרות חופשית. **תחום החקלאות.** החרמת התוצרת החקלאית מהאיכרים הופסקה, אך האדמות נותרו בבעלות המדינה. לאיכרים ניתנה האפשרות לעבד את האדמה ולמכור את תוצרתם בשוק החופשי, לאחר שהפרישו חלק מהתוצרת למדינה. כך קיבל האיכר תמריץ כלכלי לעבוד ולייצר, בידיעה שחלק מתוצרתו יימכר לרווחתו האישית. **תחום התעשייה.** התעשייה הכבדה, המסחר והבנקים נשארו בידי המדינה, אך מפעלים קטנים ובתי מלאכה שהעסיקו מספר מצומצם של פועלים הועברו לבעלות פרטית. **תחום המסחר.** סחר החוץ הולאם, אך סחר הפנים נפתח בחלקו ליזמים פרטיים. פעילותו של הבנק המרכזי חודשה, ונקבע מטבע חדש. הפעילות המסחרית והפעילות הבנקאית עודדו השקעות והבטיחו רווחים למשקיעים. כך עודד הנא"פ יוזמה פרטית, אך גם השאיר את השליטה של המדינה בכל תחומי הכלכלה. המדינה יכלה לנווט את המשק על פי רצונה, והשפיעה גם על המגזר הפרטי.

לנין הנהיג מדיניות זו כדי להתגבר על תוצאותיו ההרסניות של הקומוניזם המלחמתי. ברוסיה החמיר המצב הכלכלי – רבים מתו מרעב ומקור. השלטון החל לחלק מזון באופן שווה לנזקקים ורבים התקוממו בשל הצעדים הללו. החל מאבק בין השלטון לבין האזרחים ברחבי רוסיה, מאבק שגרם להידרדרות נוספת במצב. המרידות שפרצו בכל מקום, דוכאו אמנם ביד קשה, אך במצב שנוצר נדרשו מנהיגי החדשים של רוסיה לנקוט מדיניות, שתקרב אליהם את אוכלוסיית האיכרים והפועלים, ותציג פתרון אחר לבעיותיה הכלכליות של רוסיה.

סעיף ב'

הסיבות בעטיין התנגד לנין לאנטישמיות :

האנטישמיות מבוססת על שנאת הלאום היהודי. לנין לא מבחין בין יהודי לבן לאום אחר, אלא מתייחס למעמד חברתי בלבד. אין לשנוא את היהודי על רקע לאומי. היהודי אינו שנוא כיהודי אלא רק אם הוא בורגני. הפועל היהודי הוא אחינו בעוד הבורגני היהודי הוא אויבנו. מבחינה אידיאולוגית, לנין ראה בלאומיות, נטייה הנוגדת את הרעיונות הבולשביקים – קומוניסטיים של חברה שוויונית שבה יפלו כל המחיצות בין לאומים ודתות. בה אין הבדל בין אדם לאדם.

צעד נוסף בו נקט לנין כלפי היהודים :

הקמת הקומיסריון לענייני יהודים. את **הקומיסריון לענייני יהודים** הקימו מוסדות הממשל, בתור תת-מחלקה בקומיסריון לענייני לאומים. הקומיסריון החל מיד בחיסול כל המסגרות הארגוניות שהיו קיימות בעבר. מוסדות הקהילה היהודית פורקו בטענה, שהמסגרת הקהילתית מערפלת את ההכרה המעמדית של הפועלים היהודים, ומשמשת תא לפעילות בורגנית. כספי הציבור שהיו בידי הקהילות היהודיות הוחרמו. המפלגות והארגונים היהודיים הוצאו אל מחוץ לחוק, ופעילותם נאסרה. מעתה הפכה פעילות כמו לימוד עברית לפעילות מחתרתית. הקומיסריון פעל עד 1924.

שאלה מספר 2

סעיף א'

פעולות של סטלין בתחום השלטון ובתחום החינוך והתרבות.

- **בתחום השלטון** – הקמת משטר טוטליטרי המבוסס על שני פנים : מנגנון המפלגה, שפעל לצד המנהל הממלכתי. נקבע כי יש למפלגה סמכות עליונה. על פי חוקת 1936, המפלגה היא המובילה והמכוונת את כל מוסדות החברה והמדינה. כך בפועל שלט המנגנון המפלגתי במנגנון הממלכתי של ברית המועצות, והיה מעורב בכל דרגי ההיררכיה השלטונית. המשטרה החשאית והצבא היו אף הם חלק מהמנגנון השלטוני.
- **בתחום החינוך** - סטלין יזם רפורמות שונות בתחום החינוך וההשכלה להמונים. הוקמה מערכת עצומה של גני ילדים, בתי ספר ומוסדות להשכלה גבוהה. מערכת החינוך שמה דגש על ידיעת קרוא וכתוב ועל לימודי מדעים וטכנולוגיה. המטרה הייתה לפתח דור של טכנולוגים שיתרום לפיתוח התעשייה והטכנולוגיה, ויהיה נאמן לאידיאולוגיה הקומוניסטית. דור זה יקדם את רוסיה, ויעמידה בשורה אחת עם מדינות מפותחות בעולם. במערכת החינוך הושם דגש מיוחד בלימוד האידיאולוגיה המרקסיסטית-לניניסטית-סטליניסטית. הלימוד היה חילוני, ולימודי הדת נאסרו לחלוטין.
- **בתחום התרבות** - היצירה המדעית-מחקרית ותחומי היצירה התרבותית היו בפיקוחה המוחלט של המפלגה. מחלקה מיוחדת במפלגה, האגיטפרופ הקפידה על אחידות באמצעי התקשורת בנושאים תרבות ומדע. כל מחזה שהוצג, ספר שנכתב וכל יצירת אמנות אחרת

הותאמו לסגנון אחיד שהוכתב מלמעלה. המפלגה ראתה בענפי התרבות השונים אמצעי לשטיפת מוח, ובאמצעותם פיקחה על המחשבה בכל תחומי החיים, וניסתה להתאימה למטרות המשטר הבולשביקי.

סעיף ב'

המטרות של תכנית בירוביג'אן – יצירת גליל אוטונומי ליהודים.

מצד אחד, נועדה התוכנית לפתור את מצוקתה הכלכלית של האוכלוסייה היהודית ולהציג ליהודי ברית המועצות פתרון טריטוריאלי חלופי לציונות, ומן הצד האחר, שירתה הבחירה באזור אינטרסים אסטרטגיים של ברית המועצות, והביאה לביסוס כלכלי וביטחוני של חבל ארץ זה בגבול מנצ'וריה.

התוכנית נכשלה מכמה סיבות:

- תנאי קרקע ואקלים קשים והיעדר תשתיות נאותות הפכו את האזור ללא ראוי להתיישבות חקלאית.
- רוב היהודים לא נענו לקריאת השלטון, והעדיפו להישאר במקום מושבם הקבוע, במרכזי המגורים ובמרכזי התרבות שלהם הורגלו במשך שנים. ב-1939 חיו בבירוביג'אן 20,000 יהודים בלבד.
- המהפכה פתחה בפני היהודים אפשרויות כלכליות ומקצועיות חדשות, הזדמנויות להשתלב במרכזי התעשייה והחינוך במסגרת תוכניות החומש של המשטר הקומוניסטי לקראת סוף שנות ה-20 ובתחילת שנות ה-30. לכן לא עברו היהודים לבירוביג'אן.

פולין

שאלה מספר 3

סעיף א'

הקשיים שהיו לפולין לקיים שלטון דמוקרטי יציב בין שתי מלחמות העולם:

- **שאלת המיעוטים** - פולין הייתה המדינה הראשונה מבין המדינות החדשות שהוקמו באירופה, אשר התחייבה לכבד את זכויות המיעוטים כקבוצה: זכויות משפטיות, לשונית-תרבותיות, פוליטיות וכלכליות. וכן את זכויות האדם כפרט כנהוג בכל מדינה דמוקרטית. כשליש מאוכלוסיית פולין היו מיעוטים בני מדינות השכנות לפולין דוגמת האוקראינים וביילו-רוסים, גרמנים ויהודים. בני המיעוטים היו ממסורות שונות – כל אלה יצרו פיצול בפולין ומנעו אחדות.
- **פיצול מפלגתי רב** - שיטת הבחירות היחסית עודדה ריבוי מפלגות, והקשתה את הרכבת הממשלה ואת עיצובו של שלטון יציב. לדוגמה, בבחירות הדמוקרטיות לפרלמנט הפולני הציגו 80 מפלגות את מועמדותן לבוחר. המפלגות ייצגו קבוצות שונות בעם: בני מיעוטים שדרשו הגדרה עצמית והקימו את גוש המיעוטים, מפלגות ימין שהדגישו ערכים לאומניים ונוצריים, מפלגות שמאל שדרשו זכויות חברתיות-סוציאליות וייצגו את הפועלים ומפלגות שמאל שייצגו את האיכרים. ריבוי המפלגות העיד על הפיצול בעם ועל הקושי להרכיב קואליציה יציבה.

סעיף ב'

התמורות בחיי היהודים בפולין בשנים 1920 - 1935 :

בתחום הכלכלי

- **ענף המסחר**. מקור המחיה העיקרי של משפחות יהודיות רבות היה מסחר זעיר בין העיר לכפר וסחר חוץ. מעבר הסחורות מפולין לשווקים ברוסיה פסק לחלוטין, ופגע בסוחרים יהודים רבים אשר ערב המלחמה קיימו קשרי מסחר בין פולין המרכזית לבין פולין המזרחית, שהייתה בידי רוסיה. כעת איבדו הסוחרים היהודים שווקים רבים, וקיימו קשרי מסחר פנימיים בלבד. מעורבותה של המדינה בתחומי הסחר פגעה במסחר השוטף, ורבים נאלצו לוותר על עיסוקם המסורתי. משפחות יהודיות עזבו את העיירות, וחיפשו פרנסה בערים הגדולות. בערים הגדולות נקלטו כפועלים אלפי איכרים פולנים רעבים מהכפרים, אך יהודים לא נקלטו ולא הועסקו.
- **עידוד ממשלתי**. הממשלה עודדה הקמת קואופרציות (אגודות שיתופיות), כדי לפקח על תחומי משק רבים ולרכזם בידיה. בתמיכה בקואופרטיבים השונים ובעידוד להקמתם העדיפה הממשלה אוכלוסייה פולנית על פני יהודית.
- **התעשייה**. הממשלה העדיפה בתחום התעשייה מפעלים פולניים על פני יהודיים, ועל כן מנעה מתן אשראי ליהודים בעלי מפעלים זעירים, שרצו להשתלב בשיקום המשק. נסגרו מפעלים ובתי מלאכה של יהודים, אשר בעבר שימשו מקור פרנסה לשכבות אוכלוסייה רחבות, ובעליהם נפלטו לשוק מבקשי העבודה. תביעתם של חוגים לאומניים להטיל חרם כלכלי על היהודים, פגעה אף היא בתעסוקה, הן במסחר הזעיר והן בתעשייה הזעירה.
- **סגירת בתי עסק בימי ראשון**. חוק ממשלתי אשר פתיחה של חנויות ומפעלים בימי ראשון. עקב כך נגרם נזק גדול ליהודים, משום שחנויותיהם היו סגורות יומיים בשבוע ולא יום אחד בלבד.
- **מוסדות ממשלתיים**. ענף פרנסה נוסף שהלך ונחסם בפני היהודים היה השירות במוסדות ממשלתיים. מורים יהודים נדחו מבתי הספר הממשלתיים, רופאים נדחו מבתי החולים הממשלתיים, ופקידים ממוסדות ומחברות בבעלות ממשלתית.

התחום החוקי - המשפטי

על פי חוזה הגנת המיעוטים, הוכרו זכויות הקבוצה של היהודים כמיעוט לאומי, הזכאי לאוטונומיה קהילתית-תרבותית. ממשלת פולין הכירה במוסדות הקהילה היהודית, והתירה ליהודים לשמור על זהותם הייחודית, לטפל בענייני דת, בחינוך ותרבות תוך שמירה על מאפייניהם הייחודיים. השינוי במעמד החוקי והמשפטי של היהודים פתח בפניהם אפשרויות חדשות, כגון תחומי עיסוק מגוונים, לימודי השכלה גבוהה, הכשרה מקצועית והשתלבות במערכת הפוליטית. בפועל, היה השינוי פורמאלי בלבד ולא בהכרח השתקף במציאות. במקרים רבים הופלו היהודים לרעה, הן במדיניותו של השלטון ובהתבטאויותיו האנטישמיות והן בקרב האוכלוסייה הפולנית.

הפגיעה ביהודים הייתה בשל הגורמים הבאים :

- **המשבר הכלכלי** שפקד את פולין בשנות ה – 20 וה – 30 אילץ את הממשלה לקבוע תוכנית כלכלית הכוללת מעורבות ופיקוח של הממשל כדי לשקם את הכלכלה הפולנית.
- **האנטישמיות**, שאפיינה את האוכלוסייה ואת מוסדות הממשל בפולין. בפולין התגברו רגשות לאומניים והסיסמה 'פולין לפולנים' הפכה שגורה בפי כל, כלפי המיעוטים בכלל וכלפי היהודים בפרט.

שאלה מספר 4

סעיף א'

הקשיים של פולין בתחום הכלכלי – חברתי

- **היעדר תשתיות מתאימות**. מערכת תחבורה ומסילות ברזל שקישרו בין אזורי פולין שאוחדו זה עתה, הקשו מעבר סחורות ממקום למקום ופיתוח מואץ.
- **נחשלות**. פולין הייתה ארץ חקלאית נחשלת, חסרת מעמד ביניים. אוכלוסייתה מנתה רוב של איכרים אנאלפביתים, שעיבדו את הקרקע בשיטות פשוטות ומיושנות, היו במצוקה כלכלית, ונאלצו להתקיים מחלקות קטנות שלא הספיקו לצורכי המשפחה. לעומתם, הכילה האוכלוסייה מיעוט של בני מעמד האצולה שהחזיק ברוב אדמות פולין. כך נוצרו פערים כלכליים-חברתיים והשכלתיים רחבים בין הקבוצות.
- **היעדר תיעוש וטכנולוגיה**. האוכלוסייה ברובה עסקה בחקלאות, ולכן לא התפתח בפולין מעמד ביניים בעל השכלה, תיעוש וידע טכנולוגי. ההרכב התעסוקתי של אוכלוסיית פולין ב-1921 : 65 אחוז עסקו בחקלאות, כ-17 אחוז עסקו במכרות ותעשייה, שישה אחוזים במסחר וביטוח, ארבעה אחוזים במנהל, שלושה אחוזים בתחבורה, ובמקצועות אחרים היו כחמישה אחוזים נוספים.
- **ניצול משאבי הטבע על ידי גורמים זרים**. מציאות נחשלת זו עמדה בסתירה מוחלטת למשאבי הטבעיים של פולין, שכללו שפע של ברזל ופחם באזור שלזיה, נפט בגליציה המזרחית, יערות רחבים במזרח וכמעט כולה אדמה חקלאית פורייה. ניצולם של אלה עשוי היה להוביל את המדינה לפיתוח הכלכלי וליציאה מנחשלות למודרניזציה ולקדמה. בפועל ניצלו את משאבי הטבעיים גורמי חוץ ומשקיעים זרים שצברו רווחים, ועל כן גברה תלותה של פולין בהשקעות חוץ.

סעיף ב'

ההבדלים בין "הבונד" ובין התנועה הציונית בפולין:

- **הצעת פתרון לשאלה היהודית** - הפתרון הציוני התייחס להקמת בית לאומי-יהודי לעם היהודי בארץ ישראל. על כן פעלו הציונים לשמירה על זהותו ועל ייחודו הלאומי של המיעוט הלאומי היהודי בפולין.
הפתרון הלאומי היהודי של "הבונד" התנגד לציונות מכול וכול, והדגיש אוטונומיה תרבותית לאומית ליהודים בפולין.
- **היחס לתרבות** - "הבונד" ייצג תנועה סוציאליסטית חילונית שטיפחה תרבות יהודית בפולין ופעלה למען אוטונומיה תרבותית יהודית בפולין.
המפלגות הציוניות עסקו בטיפוח החינוך הציוני ובהפעלת רשתות חינוך ובהן "תרבות" ו"יבנה". תנועות הנוער "דרור", "השומר הצעיר" "החלוץ", "החלוץ הצעיר" ו"בית"ר" היו חלק מהפעילות החינוכית והפוליטית של המפלגות הציוניות. הן הכשירו את חניכיהן לעלייה לארץ ישראל ולהתיישבות חלוצית בה, והקימו חוות הכשרה ברחבי פולין, בהן הוכשרו אלפי צעירים לעבודות חקלאיות, כדי להשתלב בהתיישבות העובדת בארץ ישראל. לתנועות הנוער הייתה תרומה משמעותית לעליות השלישית והרביעית בשנות ה-20 לארץ ישראל.

ארצות- הברית

שאלה מספר 5

סעיף א'

להלן שלשה מאפיינים של ארצות הברית בשנות העשרים (על הנבחן היה לציין שניים בלבד):

- **גילויי שמרנות רבים**- החברה האמריקאית הייתה חברה שמרנית במהלך תקופה זו. שמרנות זו נבעה בין השאר מהגישה הבדלנית של הנשיאים הרפובליקנים. אחד מגילויי השמרנות הקשים היה פעילותה של התנועה הגזענית פרוטסטנטית הק. ק. ק. תנועה זאת עשתה מעשה לינץ' בשחורים במדינות דרום ארצות הברית, מעשי לינץ' אלה נעשו בשיתוף פעולה רב עם השלטון המקומי במדינות אלה. גילוי נוסף של שמרנות קשור לשנאת זרים. עקב העלייה בכוחו של הניטיביזם בארצות הברית. התקבל במדינה זו "חוק המכסה הלאומית" (חוק גיונסון) אשר צמצם באופן משמעותי את ההגירה לארצות הברית לסדר גודל של מאה וחמישים אלף איש לשנה על פי הפרופורציה של הקבוצות האתניות, שכבר חיו בארצות הברית.
- **צמיחה כלכלית משמעותית**- ארצות הברית נהנתה מצמיחה כלכלית גדולה. צמיחה זו באה לידי ביטוי בפיתוח תעשייתי וייצור המוני של מוצרי צריכה ביתיים כמו רדיו, טלפון, מקרר חשמלי, מכונות כביסה, ושואבי אבק. כמו כן באה צמיחה זו לידי ביטוי ב שינויים טכנולוגיים בתחבורה, שכללו הנחת קווי רכבת חדשים ויצור המוני של מכוניות. השימוש בשיטת הסרט הנע אותו הפעיל יצרן המכוניות החשוב של התקופה הנרי פורד, אפשר לצרכן האמריקאי

לרכוש מכונית אמינה וזולה. בזכות המכוניות "התקצרה" ארצות הברית וניתן היה לנוע ממקום למקום בקלות ובמהירות. האצת קצב העיור על חשבון המגזר החקלאי- גידול של המטרופולין האמריקאי ופיתוח רשת כבישים מודרנית תוך עירונית ובין עירונית.

- **פעילות כלכלית אינטנסיבית מאוד של הבורסה האמריקאית.** הבורסה בוול סטריט היוותה מוקד ההשקעות העיקרי בארה"ב ובעולם. כל אמריקה סחרה בבורסה. החל מהתאגיד הגדול ועד לעקרת הבית והפועל. המסחר בבורסה היה בלתי מבוקר וללא כל פיקוח ממשלתי. נהפוך הוא, הממשלה עודדה את ה"כלכלה החופשית" ולא הייתה מוכנה, וזאת בהתאם לאידיאולוגיה הליברלית של הנשיא הובר, להטיל כל הגבלות על מסחר בורסאי. חברות ותאגידיים גדולים העדיפו לסגור פסי ייצור על מנת להגיע לרווחים קלים בבורסה. ערך המניות הנסחרות בבורסה עלה באופן קיצוני כך שלא שיקף את הערך הריאלי של הסחורות השירותים המוצרים והחברות.

הממשל האמריקאי, ברשותם של הנשיאים הרפובליקנים בשנות העשרים, דגל בכלכלה חופשית ובהעדר מעורבות במשק ובכלכלה כחלק מגישה זו עודד הממשל את העסקים הגדולים וטיפח את הפעילות היזמית בבורסה.

סעיף ב'

להלן התמורות המרכזיות בחיי היהודים בתחומי הדמוגרפיה, חברה, כלכלה וחינוך.

- **שינויים דמוגרפים** - בשנים 1924 ו-1927 נחקקו חוקי הגירה המצמצמים את ההגירה לארצות הברית ממדינות מזרח אירופה. עקב חקיקה זו פסקה כמעט לחלוטין הגירת היהודים ממזרח אירופה לארצות הברית. הקהילה היהודית אמריקאית הפכה מקהילת מהגרים לקהילה שרוב תושביה הם ילידי ארצות הברית. קהילה זו אמצה מאפיינים רבים של התרבות האמריקאית, כמו שפה, מנהגים, תפיסה כלכלית ועוד.
- **שינויים כלכליים** - התופעה הבולטת ביותר מבחינה כלכלית היא העובדה, שהיהודים רבים עזבו את מקצועות הטכסטיל והמחט ועברו, בעיקר החל מהדור השני למקצועות פקידות, עסקים, מקצועות חופשיים כמשפטים, רפואה אדריכלות, הנדסה ועוד. יהודים רבים השתלבו בתחום הבידור והקולנוע. רבים מהשחקנים המפורסמים היו יהודים. היו אולפנים מפורסמים בבעלות יהודית (מטרו גולדווין מאייר). יהודים רבים פנו למקצועות ההוראה עקב החסמים שהיו בפניהם מלהתקדם בצמרת הפקידות הציבורית, המשפטית והעסקית.
- **שינויים חברתיים** - היהודים בארצות הברית התאימו את עצמם יותר מכל קבוצת מהגרים אחרת לתרבות האמריקאית. על האפליה החברתית הם התגברו על ידי הקמת מסגרות חברתיות ייחודיות כמו: מועדוני ספורט, מקומות נופש מוסדות קהילתיים ועוד.
- **שינויים בתחום החינוך והתרבות** - בתחום זה ניכרה מגמת השתלבות בתרבות האמריקאית. בשנות העשרים שלטה בריכוזים היהודים שפת האידיית כשפת יום יום וכשפת התרבות העיקרית בספרות, בעיתונות ובחינוך. בשנות השלושים האנגלית החליפה אותה. יוצרים

יהודים רבים השתלבו בתרבות האמריקאית הכוללת: בספרות, קולנוע, ומוסיקה. בכל התחומים האלה הם יצרו באנגלית. מספרם של היהודים באוניברסיטאות גדל באופן משמעותי. כך למשל בשנות השלושים מגיע שיעור הסטודנטים היהודים בארצות הברית ל-9 אחוז ובעיר ניו יורק ל-49 אחוז.

שאלה מספר 6

סעיף א'

מדיניות הניו-דיל מייצגת נטישה של המדיניות הליברלית קיצונית אותה הנהיגו שלשת הנשיאים הרפובליקנים של שנות העשרים. מדיניותם דגלה בקפיטליזם קיצוני בו אין המדינה מתערבת כלל במשק ומאפשרת לו להתנהל אך ורק בהתאם לכללי ההיצע והביקוש של משק משוכלל וחופשי. הנשיא רוזוולט **נטש במדיניות המערך החדש** תפיסה זו, והחליט שעל הממשלה להתערב במשק, התערבות מאסיבית על מנת לעצור את ההידרדרות הכלכלית והחברתית שהובילה מדיניות השוק החופשי.

להלן שלש יוזמות של הנשיא בהקשר זה, יוזמות המבטאות את לקיחת האחריות של הממשל על המתרחש בכלכלה ובחברה (**על הנבחן היה להסביר רק באחת מהן כיצד סייעה ליציאת ארה"ב מהמשבר הכלכלי הגדול**):

- על מנת להתמודד עם בעיית האבטלה הקשה הוקם בארצות הברית גוף ממשלתי שעסק בהעסקת מובטלים ב**עבודות ציבוריות**. הממשלה האמריקאית הוציאה סכומי עתק על בניה ממשלתית. באופן הזה נסללו קרוב למיליון קילומטרים של כבישים, שופצו או נבנו כ-40000 בתי ספר ונבנו כ-10000 שדות תעופה.
- הפרויקט המפורסם ביותר בתחום העבודות הציבוריות היה **הקמת "רשות עמק הטנסי"**. תפקידה של רשות ממשלתית זו היה לשקם את עמק הטנסי ואת המצב הכלכלי בשבע מדינות שנהר הטנסי עבר דרכן. חמישה סכרים על עמק הטנסי שופצו ועשרים חדשים נבנו. אגירת המים והיכולת להשתמש בהם באופן מבוקר על פי הצרכים, גרמו למניעת הצפות באזור, לשיבוח השטחים החקלאים, להקים מפעלים לעיבוד דשנים ובעיקר לייצור חשמל בזול. פעולותיה של רשות עמק הטנסי כללו מתן תעסוקה למספר רב של פועלים ויצירת תשתית באזורים נידחים, שבעלי הון פרטיים לא היו מוכנים להשקיע בהם. הקמת רשות זו הוכיחה כי פעילות ממשלתית מרוכזת עשויה לפתור בעיות כלכליות חברתיות קשות.
- **חוק וגנר** שחוקק ב-1935 עודד את העובדים להתאגד באיגודים מקצועיים וקבע שמותר להם לנהל משא ומתן קיבוצי. בכך ביטל החוק את המצב שהיה קיים לפני כן על פיו יכלו מעסיקים למנוע העסקה של עובדים מאוגדים. אלמנטים אלה בחוק וגנר יושמו על ידי הקמה של מועצה לאומית ליחסי עבודה. אחת ממטרותיו של חוק וגנר הייתה לעודד כוחות בחברה האמריקאית שיהוו משקל נגד לבעלי ההון הגדולים. מאוחר יותר חוקקו חוקים כמו "חוק

שכר מינימום" "וחוק הגבלת שעות העבודה". חוקים אלה נועדו לסייע לפועלים להתמודד עם כוחם האדיר של בעלי ההון.

סעיף ב'

שלושה ארגונים יהודים אמריקאים ועיקרי פעילותם (על הנבחן היה להציג עיקרי פעולות של **אחד** מהם בלבד):

הג'וינט-הוועד היהודי האמריקאי המאוחד (1914). הארגון קם על רקע השאיפה של היהודים יוצאי מזרח אירופה, להיות שותפים בהנהגה היהודית בארצות הברית. הארגון התפתח כמוסד הסיוע המקיף ביותר לעולם היהודי הכללי. הארגון פעל באמצעות גיוס תרומות מכל המגזרים בחברה היהודית אמריקאית, לטובת היהודים בכל העולם. כך למשל הצליח הארגון לגייס 17 מליון דולר ליהודים, נפגעי מלחמת העולם הראשונה במזרח אירופה ובארץ ישראל. בשנות העשרים הקים הג'וינט באירופה רשת של שירותי סעד מפותחת ומסועפת מאוד שאוישה בעובדי שטח ובמומחים. כמו כן סייע הארגון להתיישבות החקלאית של יהודים ברוסיה, בחצי האי קרים, ובירוביג'אן.

הקונגרס היהודי אמריקאי (1918) - הארגון קם בעקבות תביעות של חלקים מהציבור היהודי-אמריקאי לחזק את הדמוקרטיה בקרב ההנהגה היהודית בארצות הברית. יתר על כן, הקמת הארגון הביאה לידי ביטוי את התארגנותה של היהדות האמריקאית על רקע מלחמת העולם הראשונה. מלחמה זו הפנתה את תשומת ליבם של יהודי ארצות הברית, אל המאורעות באירופה ואל העובדה שיהדות מזרח אירופה נלכדה בין הצבאות הנלחמים בחזית המזרחית ואחר כך במלחמת האזרחים ברוסיה. היהודים האמריקאים, במיוחד אלה ממוצא רוסי, חרדו לגורל אחיהם ברוסיה. כאשר הורכבה הנציגות היהודית לוועידת השלום בפריז, גברה הדרישה בקרב חלקים נכבדים מהקהילה היהודית אמריקאית לנציגות משלהם במשלחת. על רקע עובדות אלה הסכים הוועד היהודי אמריקאי לכלול נציגות מגוונת מקרב הארגונים היהודים השונים בארצות הברית במשלחת לוועידת השלום. הקונגרס התכנס על מנת לבחור נציגות כזאת, והוסכם כי הוא יתפזר מיד לאחר סיום ועידת השלום. בוועידה זו דאגו חברי הקונגרס יחד עם יתר החברי המשלחת היהודית כי בחוזה הגנת המיעוטים (אותם מרכיבם בהסכמי השלום לאחר מלחמת העולם הראשונה שעסקו בזכויות המיעוטים הלאומיים במדינות הלאום החדשות באירופה), יובטחו גם הזכויות של המיעוט היהודי בכל אחת ממדינות מזרח אירופה. למרות החלטה מוקדמת לפזר את הקונגרס, החליטו כמה מהארגונים והאגודות היהודית להמשיך את קיומו של הקונגרס, הרוח החיה בבסיס יוזמה זו היה סטיפן וייז. נקבע כי הקונגרס יפעל הן בנושאים פנימיים של יהדות ארצות הברית, הן בנושאים הקשורים למפעל הציוני בארץ ישראל והן בנושאים הנוגעים ליהדות העולם באופן כללי

הוועד היהודי-אמריקאי הוועד היהודי אמריקאי יחד עם ארגונים נוספים יהודים פעל רבות למען חיסול האנטישמיות הניטיביסטית בארצות הברית. בין השאר עתר הארגון נגד הנרי פורד על כך שפרסם בעיתונו קטעים מהפרוטוקולים של זקני ציון. כמו כן נאבק הארגון כנגד הנומרוס קלאוזוס שהוטל על קבלת יהודים לאוניברסיטאות היוקרה האמריקאיות. ארגון זה פעל רבות נגד

האנטישמיות ברוסיה ושכנע את הממשל בארצות הברית לבטל את עיקרי ההסכם המסחרי בין ארצות הברית לרוסייה לנוכח האנטישמיות במדינה זו.

צרפת

שאלה מספר 7

סעיף א'

הסיבות בגללן חששה צרפת לביטחונה לאחר מלחמת העולם הראשונה :

1. החשש מגרמניה: למרות שצרפת הייתה בצד המנצח במלחמת העולם הראשונה, היא חששה מאד מהאפשרות שגרמניה תשוב ותתקוף אותה בעתיד. הגרמנים עלו על צרפת באופן ניכר בהיקף כוח האדם (40 מליון צרפתים, לעומת 60 מליון גרמנים). גם יכולתה הטכנולוגית הגבוהה של גרמניה הגבירה את החששות בצרפת.
2. מחסור בלוחמים: בשנות ה-30 סבלה צרפת ממצוקת כוח אדם המתאים להכשרה כחיילים ולוחמים. האבדות הכבדות במלחמת העולם הראשונה הביאו למצב בו חסרו שנתונים שלמים באוכלוסייה הצרפתית.
3. תפוקה נמוכה בתעשייה: בשנות ה-30 חוקקה ממשלתו של לאון בלום שורת חוקים סוציאליים שנועדו לשפר את תנאי העובדים. בין השאר נחקק "חוק 40 השעות" שהגביל את שבוע העבודה בצרפת ל-40 שעות עבודה. בגרמניה עמד שבוע העבודה על 60 שעות וכתוצאה מכך הייתה התפוקה התעשייתית הגרמנית גבוהה באופן ניכר בהשוואה לזו הצרפתית. כך יכלו הגרמנים להגביר באופן ניכר את היקף ההתחמשות וההכנות למלחמה, לאחר עליית היטלר לשלטון (1933), בעוד שהתעשייה הצרפתית ממשיכה להפגין רמת ייצור נמוכה ביותר.
4. פיגור בחימוש: רמת החימוש של הצבא הצרפתי הייתה נמוכה בהשוואה לחימוש הגרמני. הצבא הצרפתי סבל ממחסור בטנקים, במטוסים ובתותחים. חמור במיוחד היה מצבו של חיל-האוויר הצרפתי שפיגר באופן ניכר באיכות המטוסים ובמספרם בהשוואה לחיל-האוויר הגרמני. משרד חימוש הוקם בצרפת רק שבועיים לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה! רמת חימושו הירודה של הצבא הצרפתי הובילה לתפיסת בטחון הגנתית שהתבררה כמוטעית מיסודה כאשר הותקפה צרפת בידי גרמניה במלחמת העולם השנייה.

דרכי ההתמודדות של צרפת עם בעיות הביטחון

- **הקמת קו מזיינו**: מסקנת המטכ"ל הצרפתי ומערכת הביטחון הצרפתית ממלחמת העולם הראשונה הייתה שההגנה היא זו שניצחה במלחמה. תפיסה הגנתית זו הוליקה את צרפת לבניית קו ביצורים אדיר שהשתרע לכל אורך גבול צרפת – גרמניה אך לא נמשך לאורך הגבול הבלגי. מדובר היה במערכת ביצורים אדירה שנבנתה מבטון מתחת לאדמה וכללה עמדות ירי, חדרי אוכל מוגנים מהתקפת גזים ואת מיטב חידושי הטכנולוגיה של התקופה. בסופו של דבר התברר שהתפיסה ההגנתית הצרפתית הייתה שגויה. נקודת התורפה הייתה העובדה שהקו לא נבנה לאורך הגבול הבלגי. במלחמת העולם השנייה תקפו הגרמנים את צרפת דרך בלגיה ובתוך כשבועיים הכניעו את הצרפתים כשהם מותירים את קו מזיינו ככלי ריק.
- **יצירת מערכת בריתות**: אמצעי נוסף של צרפת להתמודד עם החשש ממתקפה גרמנית היה חתימת הסכמי הגנה עם מדינות שונות באירופה. בספטמבר 1920 חתמה צרפת על ברית צבאית עם בלגיה, בה התחייבו שתי המדינות לסייע האחת לרעותה במקרה של מתקפה. בנוסף, נחתמו חוזי הגנה עם פולין ומדינות "ההסכמה הקטנה" (צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה ורומניה). לשני הצדדים היה אינטרס לבלום את גרמניה. הצרפתים היו מעוניינים בברית עם מדינות מזרח אירופה, שתאלץ את גרמניה לפצל את כוחותיה במצב של מלחמה. במיוחד היו הצרפתים מעוניינים בברית עם פולין שנחשבה מדינה חזקה במזרח אירופה. חוזה הברית שנחתם בין צרפת ופולין היה מכשיר לשיתוף פעולה מדיני הדוק. להסכם נלווה נספח צבאי סודי שבעקבותיו סיפקה צרפת בתנאים נוחים משלוחים גדולים של אמצעי לחימה לצבא הפולני. למדינות "ההסכמה הקטנה" היה אינטרס לחתום על חוזה הגנה עם צרפת כיוון שהן חששו מהאפשרות שהאימפריה האוסטרו-הונגרית, שאיבדה את עצמאותה לאחר מלחמת-העולם הראשונה, תחזור להתקיים וכך הן תאבדנה את עצמאותן. חתימת חוזי ההגנה עם פולין ומדינות "ההסכמה הקטנה" הרחיבה את תפיסת הביטחון הצרפתית. כעת היו הצרפתים מחויבים לא רק להסדרים שנקבעו בוורסאי אלא גם לביטחון של מדינות מזרח אירופה.

סעיף ב'

ההבדלים בין היהודים הוותיקים ובין היהודים החדשים ("הזרים") בתחומים: מעמד משפטי, תרבות ודת, היחס אל השלטון:

מעמד משפטי

היהודים הוותיקים נהנו משוויון זכויות בחוק (אמנציפציה), והשתלבו בכל תחומי הכלכלה והחברה בצרפת. לעומתם, היהודים שהיגרו מתחומי הרייך (גרמניה, אוסטריה) נשארו ברובם בצרפת לאחר

שנים תוקף הוויזות החוקיות שלהם ונחשבו מהגרים בלתי חוקיים. לכן הם גם התקשו למצוא עבודה. הם חיו בתנאי דלות ועוני והחיו בדעת הקהל הצרפתית את דמות "היהודי הנודד", העני והמושפל.

תרבות ודת

בהיבט התרבותי

היהודים הוותיקים למדו בבתי ספר צרפתיים, רכשו השכלה כללית ודיברו צרפתית רהוטה. השתלבותם בתרבות הצרפתית הייתה מושלמת והם אימצו לעצמם את הגינונים הצרפתיים. לעומתם היהודים שהיגרו ממזרח אירופה השתייכו ברובם למעמד הפועלים ולא נקלטו בחברה הצרפתית. הם לא דיברו את השפה המקומית (דיברו יידיש) ובלטו בזרותם. והיהודים הצרפתים התייחסו אליהם בזלזול. גם היהודים שהיגרו מתחומי הרייך הגרמני התקשו להשתלב בתרבות הצרפתית. הם לא דיברו את השפה ולא הכירו את המנטאליות המקומית. מצבם הכלכלי הדחוק הרחיק אותם ממוקדי התרבות בצרפת.

בהיבט הדתי

היהודים הוותיקים בצרפת היו רחוקים ממצוות הדת אך נהגו לשמור על חגי ישראל: צום יום הכיפורים, שמחת תורה, עריכת סדר בפסח ואיסור אכילת חמץ במשך ימי החג. לעומתם המהגרים היהודים ממזרח אירופה היו קרובים לדת היהודית וחלקם שמרו בקפדנות את מצוות הדת. גם היהודים שהיגרו מצפון אפריקה היו קרובים למצוות הדת.

היחס אל השלטון

היהודים הוותיקים כיבדו והעריכו את מוסדות השלטון הצרפתיים. היחס לצרפת היה יחס של פטריוטיות, אמונה בערכי המהפכה הצרפתית ("חרות", "שוויון" ו"אחוה") ובמוסדות המדינה. היהודים שהיגרו ממזרח אירופה התקשו לכבד את מוסדות השלטון הצרפתי, בייחוד לנוכח אוזלת היד שגילה השלטון בהתמודדות עם האנטישמיות הגועה בצרפת במחצית השנייה של שנות השלושים. יהודים אלו הגיעו מארצות שאינן דמוקרטיות ולכן התייחסותם למוסדות הדמוקרטיים בצרפת הייתה מסויגת.

שאלה מספר 8

סעיף א'

בעיות של צרפת בתחום הכלכלה בתקופה שבין שתי מלחמות העולם (על הנבחן היה לציין שתיים בלבד):

1. **הרס תשתיות**: בצפון מזרח צרפת התנהלו קרבות כבדים ביותר במהלך מלחמת העולם הראשונה. מדובר באזורי התעשייה הכבדה של צרפת שנפגעו קשות במלחמה. המלחמה הרסה גם את תשתיות התחבורה באזור ושיקום התעשייה הצריך הון רב שלא היה מצוי בצרפת.

2. **מעבר המשק מיצור בזמן מלחמה לשעת שלום** : במהלך מלחמת העולם הראשונה רתמה צרפת את כל יכולתה המשקית והתעשייתית לטובת המאמץ המלחמתי. כשהסתיימה המלחמה לא היה עוד צורך בייצור הצבאי המואץ והמפעלים החלו פולטים ידיים עובדות. כך נוצרה בעיית אבטלה שהחריפה עם חזרתם של מאות אלפי חיילים מהחזית.
3. **אובדן השקעות ברוסיה** : בשנים שלפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה השקיעה צרפת סכומי כסף גדולים בהקמת מפעלים ברוסיה. במהלך המלחמה התרחשה ברוסיה המהפכה הקומוניסטית (1917). בתוך זמן קצר הלאים השלטון ברוסיה את המפעלים הצרפתיים וכל השקעותיה של צרפת ירדו לטמיון.
4. **אינפלציה – ירידת ערך הפרנק** : בשנות העשרים איבד הפרנק הצרפתי מכוחו וערכו נשחק בעשרות אחוזים. ירידת ערך הפרנק פגעה ביבוא הצרפתי.

דרכי ההתמודדות של צרפת עם הקשיים בתחום הכלכלי

- **דרישה לפיצויי מלחמה מגרמניה** : בחוזה וורסאי שנחתם בסיום מלחמת העולם הראשונה נקבע שצרפת תקבל פיצויי מלחמה על הנזק שנגרם לה מגרמניה. הצרפתים היו אמורים לקבל סכומים גבוהים מאד מגרמניה מידי שנה (52% מסך כל פיצויי המלחמה שאמורה הייתה גרמניה לשלם למדינות המנצחות נועדו לצרפת). בתחילת שנות ה-20 קיבלה צרפת חלק מהפיצויים מגרמניה ועובדה זו סייעה לה להתמודד עם קשייה הכלכליים. כאשר התברר לצרפת ב-1923 שהגרמנים אינם עומדים בהתחייבויותיהם לתשלום הפיצויים פלשו הצרפתים לחבל הרוהר – מרכז תעשיית הפחם והפלדה הגרמני, במטרה לאלץ את הגרמנים להמשיך ולשלם את הפיצויים. בעקבות הפלישה נקבע הסדר פיצויים, בחסות ארה"ב, וגרמניה שבה לשלם את הפיצויים.
- **צמצום מספר המהגרים לצרפת** : כאשר החמיר המשבר הכלכלי בצרפת בשנות ה-30, חוקקה ממשלת צרפת שורת חוקי הגירה שהגבילו כניסת מהגרים חדשים לצרפת. הגבלת המהגרים נועדה לסייע בהתמודדות עם בעיות האבטלה.

סעיף ב'

הגורמים לשינוי ביחס אל היהודים "הזרים" בצרפת בשנות ה-30 :

1. **חמרת המצב הכלכלי בצרפת** : בשנות ה-30, על רקע המצוקה הכלכלית בצרפת, הפכה רדיפת היהודים חריפה יותר, כשהתחושה ברוב הצרפתי היא שהיהודי מגלם איום משולש : **כלכלי** [היהודים, בעיקר המהגרים, מתחרים בצרפתים על מקומות העבודה], **תרבותי**

[המהגרים היהודים הגיעו ממדינות שתרבותן שונה מהתרבות הצרפתית] ופוליטי [היהודים הוצגו כמי שמזוהים הן עם השמאל הקומוניסטי והן עם הימין הלאומני].

2. **התגברות התעמולה הנאצית האנטישמית** : במחצית השנייה של שנות ה-30 כשהמתח בין צרפת וגרמניה הלך וגבר ויהודים רבים זרמו לצרפת, הציגו גורמי הימין הצרפתים את היהודים כ"מחרחרי מלחמה" ומצד שני הוצגו יהודי צרפת גם כסמלו של השמאל השנוא המתגלם בדמותו של ראש הממשלה היהודי לאון בלום.

הדרך בה ניסו היהודים "הזרים" להתמודד עם השינוי :

המהגרים היהודים בצרפת לא הסכימו להימנע מפעילות פוליטית כאשר ביטחונם האישי הועמד בסכנה. מהגרים אלו הגיעו מארצות שבהן התנהלה פעילות פוליטית רדיקלית (קיצונית) ולכן ראו במאבק פוליטי באנטישמיות דרך ביטוי לגיטימית. המהגרים היהודים בצרפת פעלו באמצעות שני ארגונים במטרה להיאבק באנטישמיות. האחד כונה **"הפדרציה"** – ארגון שהשתתף בפעילות פוליטית אנטי נאצית והטיף לחרם נגד סחורה גרמנית. השני ארגון **"החזית העממית היהודית"** – גוף קומוניסטי שנאבק בפשיזם, באנטישמיות ובשנאת הזרים.

תשובות מלאות לפרק ראשון ניתן למצוא בספרה של נעמי בלנק
"פני המאה ה-20. מדיקטטורה לדמוקרטיה – ממלחמה לשלום".

עמודים:

- בריה"מ – שאלה 1: 27-28, 39-41.
- בריה"מ – שאלה 2: 31-44, 43-44.
- פולין – שאלה 3: 51-57, 61-64.
- פולין – שאלה 4: 58-59, 65-68.
- ארה"ב – שאלה 5: 5, 93-94.
- ארה"ב – שאלה 6: 87-89, 104-105.
- צרפת – שאלה 7: 117-119, 123-119.
- צרפת – שאלה 8: 116, 124-127.

פרק שני- גרמניה בימי הרייך השלישי, מלחמת העולם השנייה והשואה

על הנבחן לענות על שתי מהשאלות 9-11 או על אחת מהשאלות 9-11, ועל אחת מהשאלות 12-13

שאלה מספר 9- מדיניות הפיוס, ועידת אויאן

סעיף א'

בנאומו זה מבטא צ'מברליין את מדיניות הפיוס של ממשלת בריטניה כלפי דרישתה של גרמניה לספח אליה את חבל הסודטים על פי הקטע קיימים מספר נימוקים למדיניות הבריטית:

- אין טעם להיאבק על ריבונותה ושלמותה של צ'כוסלובקיה. צ'כוסלובקיה היא מדינה מרוחקת, הסכסוך בינה לבין גרמניה אינו מעניינה של בריטניה.
- המלחמה היא עניין רציני, יש לעשות הכל כדי למנוע אותה. מלחמה על בין בריטניה לבין גרמניה על צ'כוסלובקיה עלולה להביא לתוצאות הרות אסון.

סעיף ב'

לנציגי המדינות שהיו שותפות לוועידת אויאן היו נימוקים שונים מדוע לא לקבל פליטים יהודים בארצם. נציג שלשה נימוקים כאלה:

- נציג צרפת טען כי מדינתו תעשה ככל אשר ביכולתה לסייע אך כבר בשלב זה מיצתה צרפת את כל אפשרויות הסיוע והקליטה ואין באפשרותה להשקיע מאמצים נוספים.
- הנציגים של קנדה ניו זילנד ואוסטרליה הצהירו כי מצבן הכלכלי הקשה והאבטלה הגואה אינם מאפשרים להן לקלוט מהגרים.
- נציג ארצות הברית הבהיר מראש כי אין בדעתה של ארצות הברית לסטות ממכסות ההגירה הנוקשות שלה. הממשל האמריקאי טען כי יש גורמים בארצות הברית כמו האיגודים המקצועיים שיתנגדו להגירת מהגרים העלולים למלא את מכסות ההגירה של אזרחים אמריקאים. ארצות הברית כמחווה של רצון טוב מוכנה למלא את מכסות ההגירה מאוסטרליה והונגריה שלא מולאו.

שאלה מספר 10- בעלות הברית בימי מלחמת העולם השנייה

סעיף א'

המחלוקת בנוגע לפתיחת החזית השנייה התעוררה לראשונה בוועידת קזבלנקה בה השתתפו צ'רצ'יל רוזוולט וראשי המטות הצבאיים של שתי המדינות. בפני שני המנהיגים המערביים הונחה דרישתו של סטלין לפתוח בחזית שנייה נגד גרמניה הנאצית באירופה. בין המנהיגים של ארצות הברית ובריטניה לבין סטלין התקיימה התעוררו שתי מחלוקות

האחת ביחס לעיתוי- סטלין דרש לפתוח בחזית השנייה מיד כדי להקל על הלחץ של הצבא הרוסי במזרח אירופה. רוזוולט וצ'רצ'יל לא מיהרו לטעמם יש להכין צעד כזה בזהירות יתר על כן לא היה אכפת להם כלל ועיקר שהצבאות הרוסי והנאצי יכתשו האחד את השני.

המחלוקת השנייה הייתה ביחס למיקום- סטלין רצה כי החזית השנייה תפתח בנורמנדיה ואילו צ'רצ'יל שלא בטח בסטלין ומניעיו רצה כי החזית השנייה תפתח באזור הבלקן כדי למנוע את התפשטות הקומוניזם במזרח אירופה.

סעיף ב'

להלן עיקרי עמדתה של ארצות הברית בנוגע להצלת יהודים באירופה במהלך ביצוע הפתרון הסופי: כאשר החלו להגיע ידיעות על הנעשה בגטאות ובמחנות הריכוז וההשמדה ליהדות ארצות הברית, החלו היהודים שם להפעיל לחץ על ממשלת ארצות הברית לנקוט בצעדים מיידיים להצלת יהודים. גם באנגליה סערה דעת הקהל נוכח השמדת יהדות אירופה והושמעו קריאות מצד אנשי דת וחברי פרלמנט לנקוט בצעדים להצלת יהודים. בזכות הלחץ הציבורי הזה כונסה באפריל 1943 ועידה אנגלו-אמריקאית בברמודה, על מנת למצוא דרכים לפתור את בעיית היהודים בגטאות במחנות ההשמדה ואת בעייתם של הפליטים היהודים. למרות שארגונים יהודים שונים הגישו הצעות קונקרטיביות להצלת יהודי המחנות ולדרישה מהיטלר לאפשר את יציאת היהודים מאירופה נדחו ההצעות הללו על ידי באי הוועידה. הנציג האמריקאי טען כי גם אם היטלר ייענה לדרישה להוציא את היהודים מאירופה אין די אמצעים לאפשר זאת, יתר על כן, אסור להגדיר את מטרות הוועידה רק כהצלת יהודים, משום שהבעיות ההומניטאריות שנבעו מהמלחמה הן כלל אנושיות. באי הוועידה דחו באופן גורף כל הצעה להעביר מזון ליהודי אירופה על בסיס הטענה, כי גם כך יש מחסור במזון לחיילים בקרב, וכי המאמצים להצלת היהודים עשויים לפגוע במאמץ המלחמתי. ועידת ברמודה התפזרה ללא כל החלטות מעשיות של סיוע ליהדות אירופה המושמדת.

לאור הלחץ הגובר מצד ארגונים יהודים בארה"ב הכריז הנשיא האמריקאי רוזוולט על הקמת ועד למען פליטי המלחמה. הוועד הוקם גם כתוצאה מלחצו של שר האוצר היהודי מורגנטאו שטען בפני רוזוולט כי משרד החוץ הכשיל את הנשיא ביוזמותיו השונות להצלת היהודים. ועד זה קיבל מהנשיא את מלוא הגיבוי והסמכות לפעול להצלת פעילים שנשקפה להם סכנת חיים. בין השאר הוסמך הוועד לגייס אוניות ולהעביר כספים לשטחים שהוחזקו על ידי גרמניה על מנת לנהל מו"מ עם השלטונות הפרו הנאצים על הצלת יהודים. פעולותיו של הוועד סייעו להצלת כמחצית מיהדות הונגריה. ראש ממשלת הונגריה שוכנע על ידי נציגי הוועד לא לשתף פעולה עם הנאצים בכל הקשור לגירוש יהודים למחנות, זאת גם לאור מצבה הקשה של גרמניה מבחינה צבאית בשנת 1944. הוועד הזה סייע גם למתן את מדיניותה הפרו נאצית של ממשלת רומניה, הוא סייע להסתרת יהודים בספרד ועוד

למרות פעולותיו החיוביות של הוועד למען פליטי המלחמה שקם בהשראה אמריקאית, לא עשו ממשלות בריטניה וארה"ב די על מנת לצמצם נזקיו של הפתרון הסופי. הביטוי החמור ביותר בהקשר זה הוא הסירוב להפציץ את מחנה ההשמדה אושוויץ. בסוף 1943 לאחר השלמת כיבוש דרום איטליה על ידי בנות הברית מחנה ההשמדה באושוויץ היה בטווח מטוסי בעלות הברית המערביות. ב-1944 הגיעו ידיעות לבעלות הברית על פינוי יהודי הונגריה לקראת שליחתם למחנות המוות. הסוכנות היהודית פנתה לבעלות הברית בדרישה להפציץ את המחנות ואת פסי הרכבת המובילים אליהם

במטרה לעכב את המשלוחים למחנות ולהציל כמה שיותר יהודים. אנשי צבא מבריטניה וארה"ב דחו את הבקשות על בסיס שני טיעונים

1. אין ברשותם מפות של דרכי הגישה למחנות.
2. הפצצת המחנות יהרגו גם את היושבים בתוכם.

אין שום ספק כי האדישות של אנשי הצבא האמריקאים והבריטים ביטאה חוסר אחריות וחוסר מוסריות זאת משום שאנשי המחנת הפולנית העבירו לבנות הברית מפות מפורטות של מחנות ההשמדה ומשום שהריגת המיועדים להשמדה החיים בתנאי תופת במחנות עשויה הייתה לעכב רציחתם של אחרים. בכללו של דבר ממשלת ארה"ב כממשלת בריטניה לא עשתה מספיק על מנת להציל יהודים בשואה.

שאלה מספר 11- דרכי הלחימה של היהודים בתקופת השואה סעיף א'

בגטאות אחדים, ששכנו סמוך ליערות גדולים במזרח אירופה, כגון וילנה וביאליסטוק, התנהל ויכוח בין אנשי המחנות: האם עליהם להישאר בתוך הגטו ולהילחם נגד הנאצים, מתוך ידיעה שמרבית תושבי הגטו לא יתמכו במרד מזוין שפירושו חורבן הגטו, או שמוטב להעביר מספר רב ככל האפשר של צעירים יהודים ליערות הסמוכים ולהתרכז בלוחמה פרטיזנית. בחלק מהגטאות הוחלט על לחימה בגטו ובחלקם התמקדו מאמצי המחנות להברחת הנוער ליערות והיאחזות בתוכם.

הלבטים שהיו ליהודים שרצו להצטרף לפרטיזנים:

- יציאה מהגטו פירושה הזנחת הציבור היהודי הכלוא בגטו והפקרת המשפחות. בני הנוער הם שדאגו להברחת מזון לגטו ולכלכלת המשפחות.
- יציאה מהגטו עלולה לגרור ענישה קשה של הנשארים בגטו כנקמה על הבריחה. ברור היה שהגרמנים ינקטו בדרך של ענישה קולקטיבית על בריחת מאות בני נוער יהודים חברי המחנות מהגטו ליער.
- יש להתקומם בגטו נגד האקציות הגרמניות ולהפוך את המרד לתגובה לאקציות.
- אין יערות בקרבת הגטאות בפולין ועצם ההגעה ליער כרוכה בסכנת נפשות.

הקשיים עמם נאלצו להתמודד היהודים שהחליטו להצטרף לפרטיזנים:

- רוב היהודים היו עירוניים. החיים בתנאי יער היו קשים ביותר (בחורף צונחת הטמפרטורה מתחת לאפס) ולמרבית היהודים לא הייתה את ההכשרה הנדרשת להתמודדות עם המציאות הקשה שציפתה להם ביער.
- תנאי לוחמה ביערות היה הימצאותה של אוכלוסייה אוהדת, שתספק מזון, מידע ולעיתים גם מחסה. הפרטיזנים הגויים נהנו מגיבוי של האוכלוסייה המקומית שהתנגדה לכיבוש

הנאצי. היהודים לא רק שלא נהנו מתמיכת האוכלוסייה אלא להפך, במרבית המקרים שמחו התושבים המקומיים להסגיר יהודים שנמלטו ליערות לידי הגרמנים.

- ההחלטה לצאת ליער הייתה כרוכה בהחלטה מודעת של היהודי לעזוב את הגטו ואת הקרובים אליו, בידיעה ברורה שהנשארים צפויים להשמדה. הצעירים הם שדאגו לפרנסת המשפחות בגטו והימלטותם ליערות פירושה מוות וודאי למבוגרים שנותרו בגטו.
- ביערות פעלו קבוצות פרטיזניות אנטישמיות רבות ובהן גם שודדים ורוצחי יהודים. הפגישה ביער עם אחת מקבוצות אלו פירושה מוות ודאי. בנוסף התנועה הפרטיזנית קיבלה לשורותיה רק צעירים שהיו מצוידים בנשק. מרבית היהודים שברחו ליערות לא היו מצוידים בנשק ולכן סירבו הפרטיזנים לקבלם לשורותיהם.

סעיף ב'

מטרות מרד גטו וורשה:

- **מוות בכבוד – הבעת מחאה:** המרד בגטו וורשה נועד להוכיח שהיהודים עמדו על נפשם (נאבקו) ולא הלכו "כצאן לטבח".
- **נקמה בגרמנים:** המורדים בגטו וורשה רצו לנקום את רצח בני משפחותיהם ששולחו למחנות ההשמדה.
- **הותרת חותם היסטורי:** המורדים בגטו וורשה היו מודעים לחשיבות המאבק לדורות הבאים כסמל ודוגמה. ["אנו נלחמים למען שלוש שורות בהיסטוריה" – דבריו של אהרון ליבסקינד, ממנהיגי תנועת "עקיבא" בגטו קרקוב].

ייחודו של מרד גטו וורשה לעומת המרידות בגטאות אחרים:

מרד גטו וורשה ייחודי בכך שנוצר בו שילוב אינטרסים בין המחתרת הלוחמת והאוכלוסייה האזרחית בגטו. המרד הפך להתקוממות עממית רחבת היקף שבה נטלו למעשה חלק כל תושבי הגטו. במשך מספר שבועות הצליחו תושבי הגטו לנהל מאבק חסר פשרות בגרמנים, מאבק שהיווה התקוממות עממית ראשונה באירופה מול הכובש הנאצי.

שאלה מספר 12- מערב אירופה, מרכז ודרומה בזמן הכיבוש הנאצי

סעיף א'

כאשר נכבשה דנמרק על ידי הנאצים ב-1940 הגיעו השלטונות הנאציים להסכם עם הממשלה הדנית כי זאת תישאר על כנה זאת בתמורה על חוסר ההתנגדות של הדנים לכיבוש הנאצי. הממשלה הדנית המשיכה לנהל את מדיניות הפנים של המדינה כולל שמירה על זכויות היהודים בעוד הממשל הנאצי שהחזיק כוח צבאי בדנמרק קבע את מדיניות החוץ. דרגת הכיבוש של דנמרק הייתה אם כן נמוכה כל זאת עד לשנת 1943 עת כאשר הנאצים הפעילו לחץ כבד והולך על הממשל הדני להסגיר יהודים לגרמנים למטרת גירושם להשמדה.

סעיף ב'

הציבור הדני עשה הכל כדי להגן על יהודי דנמרק בזמן הכיבוש הנאצי. נתאר יחס זה ואת הגורמים ליחס.

ההגנה על יהודי דנמרק נמשכה גם בזמני משבר עם הגרמנים כאשר הממשלה הנאצית יחד עם המפלגה הנאצית הדנית הקטנה הפעילו לחץ על ממשלת גרמניה לפגוע ביהודים. הציבור הדני ומנהיגי ציבור בולטים דחו כל הצעה לפגוע ביהודים. התיאולוג הדני החשוב פרופסור קוק קבע בתחילת שנת 1942 כי כל פגיעה ביהודים אינה רק שאלה של צדק אלא גם פגיעה בחירות הדנית ובחוק הדנית המספקים הגנה ליהודים. העמדה החד משמעית הזאת שכנעה גם את הגרמנים כי אין טעם לעתה לפגוע ביהודים. יחד עם זאת החל באביב 1943 להסתמן שינוי כאשר בשדות הקרב השונים החילו בעלות הברית המערביות לנצח. במקביל התחזקו פעולותיה של תנועת ההתנגדות הדנית שבתחילת המלחמה לא הורגשה. המתח הגובר בין הדנים לבין ממשלת גרמניה העלה מחדש את הסוגיה היהודית. בסוף אוגוסט 1943 פרץ משבר כאשר הממשלה הדנית לא הסכימה לדרישות חדשות של הנאצים והתפטרה. המפקד הצבאי הגרמני, הציע לשלטונות בברלין לגרש את היהודים ולשלוח לדנמרק כוחות צבאיים וכוחות שיטור נוספים. בלילה בין הראשון לשני באוקטובר החלו הנאצים לאסור יהודים. הידיעה על גירושם הודלפה לציבור הדני על ידי גרמנים שונים בשירות הדיפלומטי הגרמני. ועוררה תגובה ספונטאנית. הדנים הזהירו את היהודים, העבירו אותם למקומות מסתור. תנועת המחתרת הדנית יחד עם אזרחים דנים החלו להעביר יהודים בספינות דייג לשבדיה, שהודיע באופן פומבי כי היא מוכנה לקלוט את יהודי דנמרק. במקביל הגיעו לידי השלטונות הגרמנים עשרות מחאות של ארגונים כלכליים וחברתיים בניהם מחאה של מלך דנמרק בעצמו. ראשי הכנסייה וראשי האוניברסיטאות קראו לציבור הדני לעזור בהצלת היהודים, האוניברסיטאות נסגרו לששה ימים והסטודנטים יצאו לעזרת תנועת הבריחה. בצורה הזאת הועברו בתוך שלשה שבועות לשבדיה 7200 יהודים וכשבע מאות קרובי משפחה לא יהודים. המבצע מומן בחלקו בידי היהודים עצמם ובחלקו בזכות תרומות של דנים עצמם. כתוצאה ממנו התרחבה והתחזקה המחתרת הדנית ונוצר נתיב דרך הים אל שבדיה. שליחו של אייכמן (אחד מראשי המחלקה היהודית של ה.ס.ס) נכשל במשימתו לאסור את יהודי דנמרק הנאצים הצליחו לאסור רק כחמשת מאות יהודים, שנשלחו לגטו טריזנשטאדט. יהודים אלה זכו להגנה נמרצת של ממשלת דנמרק לחבילות ותמיכה דיפלומטית של ממשלה זאת ושל הציבור הדני כמו גם לביקורים של אזרחים דניים רבים. יהודים אלה לא נשלחו לאושוויץ ורובם ניצלו.

הסיבות לעמדת הציבור הדני ביחס להצלת יהודים והסיבות שאפשרו הצלת יהודים בזמן השואה :

- **דרגת הכיבוש** - כיבושה המהיר של דנמרק וההסכם בין השלטונות הדניים לבין ממשלת גרמניה להשאיר את מוסדות השלטון על כנם אפשר את הצלת היהודים במדינה זאת. ממשלת דנמרק לא התנגדה לכיבוש הנאצי תמורת הסכם לאפשר את המשך קיום מדינות פנים דנית כפי שהייתה קודם לכיבוש.

- **הנהגת המדינה והנהגת החברה** - הובילו את ההתנגדות לפגיעה ביהודים. בית המלוכה הדני, הכנסייה ואינטלקטואלים מובהקים מחו נמרצות כנגד כל ניסיון פגיעה ביהודים בדנמרק.
- **כמות היהודים ויחס האוכלוסייה** - בדנמרק הייתה כמות יהודים קטנה לא הייתה במדינה זאת מסורת של שנאת יהודים. נהפוך הוא, בדנמרק מידת השילוב של היהודים בחיים הייתה רבה.

שאלה מספר 13 - היישוב היהודי בשלהי מלחמת העולם השנייה

סעיף א'

לטעמו של מנחם בגין מנהיג האצ"ל יש לקרוא למרד בשלטון הבריטי מהסיבות הבאות:

- **בריטניה הפירה את ההסכמה בינה לבין היישוב היהודי**. שביתת הנשק חסרת טעם בריטניה מפקירה את דם הנוער העברי בכך שאינה מאפשרת עלייה יהודית לארץ ישראל.
- **מטרתה של ממשלת בריטניה במדיניותה היא לחסל את הציונות הממלכתית** ולכן יש להיאבק בה מלחמת חורמה.
- **חידוש המאבק הצבאי בבריטניה הכרחי על מנת לקדם את סיכוי הקמתה של מדינה יהודית** בארץ ישראל. רק המשך המאבק הצבאי המזוין יגרום לבריטים לעזוב את הארץ.

סעיף ב'

בשנת 1944 לאחר שהבריטים אסרו על עליית ניצולי שואה לארץ ישראל, חידש האצ"ל את המאבק בבריטים. לאחר שהאצ"ל עשה מספר פעולות טרור כנגד הבריטים רדפו יחידות של ההגנה את אנשי האצ"ל והסגירו רבים מהם לבריטים. פעולות ההסגרה של אנשי אצ"ל לבריטים כמו גם מעצרים על ידי אנשי ההגנה נמשכו עד לפברואר 1945. המאבק הפנימי בין האצ"ל להגנה נקרא בהיסטוריוגרפיה הציונית ה"סזון". הסזון הוא אם כן שם הקוד לצייד ולניסיונות ההסגרה של אנשי אצ"ל לידי הבריטים במהלך החודשים נובמבר 1944 עד לפברואר 1945. ניסיונות אלה נעשו על ידי אנשי ההגנה בהשראת הנהגת היישוב היהודי בראשות דוד בן גוריון.

היו שני נימוקים עיקריים להנהגת מדיניות הסזון:

- האצ"ל ניתפס על ידי ההגנה והנהגת היישוב כארגון פורש שאינו מקבל את מרותם של מוסדות היישוב היהודי ומחליט על דעת עצמו על מדיניות נגד הבריטים.
- הפעולות הצבאיות נגד הבריטים מיותרות בשלב זה. יש לנסות ולמצות את ההידברות עם הבריטים כדי להקים בסופו של תהליך מדינה יהודית. פעולות צבאיות נגד הבריטים יטרפדו הידברות זאת ויפגעו בסיכוי להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל.

תשובות מלאות לפרק שני ניתן למצוא בספרה של נעמי בלנק
"פני המאה ה-20. מדיקטורה לדמוקרטיה – ממלחמה לשלום".

עמודים:

מדיניות הפיוס, ועידת אוויאן: 164-166, 184-188.

בעלות הברית בימי מלחמת העולם השנייה: 225-226.

את התשובות בנושאים: דרכי הלחימה של היהודים בתקופת השואה,

מערב אירופה, מרכזה ודרומה בזמן הכיבוש הנאצי

והיישוב היהודי בשלהי מלחמת העולם השנייה

ניתן למצוא בחומר על השואה שאינו מופיע בספר.

על הנבחן לענות על שאחת באחת משתי האפשרויות א' או ב' :

פרק שלישי- אפשרות א'

על הנבחן היה לענות על שתי שאלות :

על אחת מהשאלות 14-16 ועל אחת מהשאלות 17-19

נושא הרחבה: נושאים נבחרים מתולדות ישראל והעמים 1945-1950

שאלה מספר 14 - "המלחמה הקרה"

סעיף א'

מדוע הקים סטלין את הדמוקרטיה העממית :

- **הרצון להקיף את ברית המועצות בחגורת הגנה:** פעמיים הותקפה ברית-המועצות בידי גרמניה, בתקופה של 25 שנה, בשתי מלחמות העולם. סמוך לפרוץ מלחמת העולם השנייה ניהל סטאלין מגעים עם בריטניה וצרפת בדרישה לתפוס שטחים במזרח אירופה כדי לקדם בהם תוקפנות גרמנית. מעצמות המערב [בריטניה וצרפת] סירבו לבקשתו של סטאלין. בסיום מלחמת העולם השנייה פעל סטאלין לבסס את הקומוניזם בחגורת המדינות המקיפות את ברה"מ כדי לבלום בשטחן תוקפנות עתידית מצידה של גרמניה.

- **הרצון לנצל כלכלית את אוצרותיהן של מדינות מזרח אירופה:** מלחמת העולם השנייה גרמה להרס אדיר בשטחה של ברית המועצות ושיקום נזקי המלחמה חייב גיוס הון אדיר. אחת הדרכים להשתקם מנזקי המלחמה הייתה לנצל את משאבי הטבע ויכולת התיעוש במדינות מזרח אירופה. הפיכתן של מדינות מזרח ומרכז אירופה ששחררו מהכיבוש הנאצי ל"דמוקרטיות עממיות" נועדה לשעבד את תוצרתן לטובת השיקום הכלכלי של ברית המועצות.
- **הרצון לבסס את אחיזתה של ברית המועצות במזרח ובמרכז אירופה:** הקמת "הדמוקרטיות העממיות" נועדה לסייע לברית המועצות לבסס את אחיזתה בארצות ששחררו מהכיבוש הנאצי במרכז ובמזרח אירופה ובכך לחזק את מעמדה ביבשת.

השפעת הקמתן של הדמוקרטיות העממיות על היחסים בין המעצמות הייתה הגברת החשדנות המתח והעוינות בין ארצות-הברית וברית המועצות. מתח וחשדנות זו מצאו את ביטויים ביצירת "מסך הברזל" ביטוי אותו טבע וינסטון צ'רצ'יל בנאום שנשא ב-1946 בארה"ב, ובו קבע כי למעשה חולקה אירופה לשניים: לגוש קומוניסטי המצוי במרכז ומזרח אירופה, וגוש דמוקרטי המצוי במערב של היבשת.

סעיף ב'

שתי יוזמות שבאמצעותן ניסתה ארצות-הברית לבלום את ההשפעה של ברית-המועצות באירופה:

בתחום הכלכלה:

תוכנית מרשל

בחודש יולי 1947 מפרסם שר החוץ האמריקאי ג'ורג' מרשל תוכנית להבראתה הכלכלית של אירופה, שמטרתה לסייע למדינות אירופה במשבר הכלכלי הקשה שאליו נקלעו בסיום מלחמת-העולם השנייה. רשמית הציעה ארה"ב סיוע לכל מדינות אירופה, אך בלחצה של ברה"מ נמנעו מדינות מזרח אירופה מלקחת חלק בתוכנית.

ארה"ב הציעה את תוכנית מרשל כתוכנית שמטרתה למגר את הרעב, הייאוש והעוני באירופה. בתוכנית לקחו חלק 16 מדינות אירופיות ובשנים 1948-1952 הזרימה ארה"ב לאירופה סכום עצום של 12 מיליארד דולר. בתקופת התוכנית צמח התוצר הלאומי הגולמי במדינות מערב אירופה באופן דרמטי: 25% מדי שנה, והייצור הכלכלי בהן זינק ב-64%. בסיום התוכנית, התאושו מדינות מערב אירופה וחזרו לפסים של ייצור וצמיחה שאפשרו להן עצמאות כלכלית. תוכנית מרשל פתחה את שווקי מערב אירופה בפני תוצרת אמריקאית, הפכה את מדינות אירופה לתלויות במידה רבה בטכנולוגיה וידע אמריקאים ותרמה להמשך השפע הכלכלי בארה"ב.

בתחום הצבא:

ברית נאט"ו – הברית הצפון אטלנטית (1949)

ב-1949 הוקמה הברית הצפון-אטלנטית: נאט"ו, ברית צבאית בין ארה"ב למדינות מערב אירופה. ברית זו הנציחה את חלוקת אירופה מבחינה צבאית ולכן היא מהווה את שיא מדיניות הבלימה. בתחילה כללה הברית את ארה"ב, בריטניה, צרפת, בלגיה, הולנד, לוקסמבורג, קנדה, נורווגיה, דנמרק ואיסלנד, ומאוחר יותר הצטרפו גם יוון, טורקיה וגרמניה המערבית. המדינות החברות בברית התחייבו לבוא זו לעזרת זו אם תותקף אחת מהן. אמנת הברית קבעה כי התקפה על אחת או כמה מחברות הברית תיחשב להתקפה על הברית כולה. בכך העניקה ארה"ב מטריית הגנה גרעינית לכל מערב אירופה. בעקבות הקמת הברית הוצבו יחידות צבאיות אמריקאיות באירופה, חלקן מצוידות בנשק גרעיני, במטרה להרתיע את ברה"מ מפני התפשטות מערבה.

נאט"ו הקימה מרכז לתיאום פעילותה של הברית: "מועצת נאט"ו" – גוף פוליטי, שבו ישבו שרי החוץ וההגנה של חברות הברית. ליד מועצת נאט"ו הוקמה ועדה צבאית של ראשי המטות (רמטכ"לים) הצבאיים של חברות הברית. המפקד העליון של הברית הוא תמיד גנרל אמריקאי.

שאלה מספר 15 - החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947

סעיף א'

החלטת האו"ם בשאלת ארץ-ישראל שהתקבלה בכ"ט בנובמבר 1947: הצעת החלוקה קבעה תאריך יעד לסיום המנדט הבריטי בארץ-ישראל ולהענקת עצמאות למדינות היהודית והערבית. ממשלת בריטניה נדרשה לסיים את שהותה בארץ-ישראל ולפנות את כוחותיה לא יאוחר מ-1 באוגוסט 1948. הבריטים הודיעו שיקדימו לעזוב ויפנו את כוחותיהם עד ל-15 במאי 1948. הבריטים נדרשו לפנות שטח המכיל נמל ימי עד ל-1 בפברואר 1948 כדי לאפשר עלייה יהודית ניכרת. חודשיים לאחר פינוי הכוחות הבריטים ובכל מקרה לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 יוקמו המדינות העצמאיות היהודית והערבית והמשטר הבינלאומי המיוחד בירושלים. ועדת ביצוע של האו"ם בת חמישה חברים תקבל מידי בריטניה את הממשל האזרחי ותעבירו בהדרגה לשתי המדינות החדשות.

גבולות המדינה היהודית: בהתאם להחלטת החלוקה תשתרע המדינה היהודית על שטח הגליל המזרחי, רצועת החוף מחיפה בצפון עד באר-טוביה בדרום ואיזור הנגב, להוציא רצועת עזה. ירושלים תוקם כגוף נפרד במשטר בינלאומי מיוחד ותנוהל על-ידי האו"ם.

תגובת היהודים להחלטה

הנהגת הישוב קיבלה עקרונית את החלטת האו"ם והביעה את הסכמתה לחלוקת ארץ-ישראל למדינה יהודית וערבית. למרות זאת, הביע הנהגת הישוב הסתייגות מכך שירושלים והגליל המערבי לא נכללו בתחום המדינה היהודית.

תגובת הערבים להחלטה

המנהיגות הערבית הגיבה בשלילה מוחלטת להחלטת האו"ם. הערבים הודיעו שהם מתנגדים לרעיון חלוקת ארץ-ישראל ושאיפתם היא להקים מדינה ערבית בכל השטח.

סעיף ב'

הסיבות שבגללן תמכה ברית המועצות בהקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל:

- א. **ברית-המועצות שאפה להחליש את מעמד בריטניה** באזור המזרח התיכון והקמת מדינה יהודית תרחיק את הבריטים לחלוטין מארץ-ישראל ותערער את מעמדם במזרח-התיכון.
- ב. הרוסים קיוו כי המדינה היהודית שתקום תהיה ידידותית לברית המועצות בגלל **הרקע הסוציאליסטי של הנהגת הישוב**.
- ג. תמיכה ברעיון המדינה היהודית תגביר עוד יותר את **המתח בנושא זה בין ארצות-הברית ובריטניה** ובתקופה זו של מתח בין-גושי ("המלחמה הקרה") היה בכך יתרון לברית-המועצות.

שאלה מספר 16- ההכרזה על הקמת המדינה, הקמת צה"ל

סעיף א'

טיעונים בעד וטיעונים נגד ההכרזה על הקמת מדינת ישראל:

הטיעונים בעד (על הנבחן היה לציין שניים):

- זו הזדמנות חד פעמית להכריז על הקמת מדינה יהודית עם פינוי הכוחות הבריטים את הארץ בבחינת "עכשיו או לעולם לא". ברור היה שעם פינוי הכוחות הבריטים את הארץ, תפרוץ מלחמה ארוכה ואז יתכן שלא ניתן יהיה להכריז על הקמת המדינה.
- איחוד וגיוס כל הכוחות ביישוב למאבק הצבאי הקשה העומד בפתח. ברור היה שלחימה עבור מדינה שונה ממצב שבו נלחמים כאשר המדינה אינה קיימת. אנשי הישוב יהיו מוכנים להקריב קורבנות קשים ולהקיז דם עבור מדינה קיימת ולא עבור חזון עתידי ומעורפל.
- למנוע חלל שלטוני וליצור רצף כאשר מוסדות הישוב הופכים למוסדות המדינה, עם סיום השלטון הבריטי בארץ.

הטיעונים נגד ההכרזה (על הנבחן היה לציין שניים):

- הופעלו לחצים כבדים על הנהגת היישוב מצד ארצות-הברית שאיימה בהקפאת כספי הסיוע של יהודי ארצות-הברית. האמריקנים חששו שהישוב היהודי לא יעמוד בהתקפה הערבית הצפויה מצד מדינות ערב והם יאלצו לשלוח כוחות צבא לסייע לישוב כדי למנוע שואה נוספת.
- חשש שהמדינה הצעירה לא תעמוד בהתקפה משולבת של צבאות ערב. נציגי ה"הגנה" חששו מעוצמתו של הלגיון הערבי.

סעיף ב'

שניים מהדברים המבטאים את המעבר מתקופת המנדט למדינה ריבונית עצמאית:

- החייל/ חיילת נשבעים אמונים למדינת ישראל ולשלטונות המוסמכים של המדינה. תם המצב בו היה הישוב כפוף לחוקיה והוראותיה של מדינה זרה.
- החייל/ חיילת נשבעים לקבל עליהם ללא תנאי את עול המשמעת של צבא ההגנה לישראל. תם המצב בו התקיימו מספר ארגונים צבאיים בתקופת טרום-המדינה שפילגו את נאמנותם של אנשי היישוב. לא עוד הזדהות של המחנה הרוויזיוניסטי עם האצ"ל ומחנה הפועלים עם ההגנה והפלמ"ח. כעת מדובר על צבא ממלכתי לו נשמעים כל גווני הישוב, ללא קשר לשייכותם הפוליטית.

יחידת גישור: המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70

שאלה מספר 17

ביטויים למגמת האיחוד של מדינות ערב בשנות ה-50 וה-60 (על הנבחן היה לציין שניים):

- **פעילות "הליגה הערבית"**: הליגה הערבית נוסדה בשנת 1945 והיא הייתה אמורה לשמש גוף מרכזי שיטפל בבעיות ובנושאים שעמדו על סדר היום של העולם הערבי. בשנות ה-50 וה-60 התקיימו פגישות של ראשי מדינות ערב במסגרת הליגה הערבית. מוקד הפעילות של הליגה הערבית בתקופה זו הייתה "בעיית פלסטין" [הקמת מדינת ישראל בשטח פלסטין] ומערכת היחסים הבין-ערבית. הליגה דנה בנושא בעיית פלסטין משני היבטים סותרים. האחד, התנגדות מוחלטת לציונות ולמגמותיה שבאה לידי ביטוי בחרם הערבי, ומצד שני מניעת ניצול בעיית פלסטין לצורך השגת יתרונות למדינה ערבית אחת על פני האחרת.
- **ועידות הפסגה הערביות**: ועידות הפסגה היו המוסד העיקרי שהחליף את הדיונים במסגרת הליגה הערבית. ועידת הפסגה הראשונה נערכה ב-1964 ובה הוקם "הארגון לשחרור פלסטין" (אש"ף).

את ועידות הפסגה הערביות שנערכו בשנות ה-60 ניתן לחלק לשתי תקופות: התקופה הראשונה 1964-1967 (עד מלחמת ששת הימים) והתקופה השנייה 1967-1970. התקופה

הראשונה עמדה בצל מנהיגותו של שליט מצרים גמל עבד אל נאצר. התקופה השנייה שמתחילה לאחר מלחמת ששת הימים הושפעה מהטראומה שיצרה המלחמה בעולם הערבי. לאחר מלחמת ששת הימים התכנסה בחרטום (בירת סודן) ועידה שעסקה בשאלת השטחים שכבשה ישראל במלחמה והדרכים והאמצעים להשבתם. הוחלט שיש לכרוך את בעיית השטחים בגדה המערבית ורצועת עזה עם פתרון הבעיה הפלסטינאית. בוועידת חרטום קיבלו מדינות ערב החלטה הידועה בשם "שלושת הלאוים": לא להכרה בישראל, לא לשלום עם ישראל ולא למשא ומתן עם ישראל.

◆ **הקמת קע"ם – קהילה ערבית מאוחדת:** בפברואר 1958 הוקם איחוד בין מצרים לסוריה שכונה קע"ם. איחוד זה היה תוצאת המדיניות אותה הוביל נאצר שפעל לאחד את העולם הערבי בהנהגתו ומצד שני חולשתה של סוריה שחששה שתהליכים פנימיים המתרחשים בתוכה עלולים להוביל לקריסתה. בהתאם להסכם האיחוד בין שתי המדינות אמורים היו להיות נשיא, צבא ופרלמנט משותפים לשתי המדינות ואפילו הנציגות באו"ם אוחדה לנציגות משותפת. נאצר נבחר לנשיא האיחוד לאחר משאל עם שהתקיים בשתי המדינות. למעשה הפכה סוריה לגרורה של מצרים ולכן החליטה לפרוש ולחזור למעמד עצמאי בספטמבר 1961. כך התפרקה קע"ם.

שאלה מספר 18

השפעות של מלחמת סיני על מדינת ישראל (על הנבחן היה לציין שתיים):

- **ניצחון מרשים בשדה הקרב:** ישראל הצליחה להשתלט על כל חצי האי סיני בתוך 100 שעות, למוטט את הצבא המצרי בכל סיני תוך שהיא מסבה לו אבדות כבדות ולאסוף שלל גדול. ההישג הצבאי היה מרשים במיוחד לנוכח מספר הנפגעים הקטן יחסית: 176 חללים ושבו אחד. בנוסף, המלחמה שיפרה את ההרתעה הישראלית, הביאה לפרוץ סיני מכוחות צבא מצריים והשיגה לישראל 10 שנות שקט בגבולה הדרומי.
- **הסרת המצור הימי על מפרץ אילת:** בעקבות מלחמת סיני נפתחו מיצרי אילת בפני שייט ישראלי ונשאר פתוחים במשך למעלה מ-10 שנים, עד סמוך לפרוץ מלחמת ששת הימים. פתיחת השייט דרומה אפשרה לישראל לפתח יחסי מסחר ענפים עם מדינות אסיה ואפריקה.
- **הידוק הברית עם צרפת ובריטניה:** בתקופה שקדמה למלחמת סיני חשה ישראל מבודדת בזירה הבינלאומית. המלחמה העמיקה מאד את יחסי ישראל וצרפת והובילה להקמת הכור הגרעיני בדימונה בסיוע צרפתי (1958). בנוסף, חלה התקרבות ביחסי ישראל – בריטניה וערכה של ישראל כנכס אסטרטגי מערבי במזרח התיכון עלה מאד.

סיבות לפרוץ מלחמת ששת הימים (על הנבחן היה לציין **שתיים**):

- **התגברות המתח בין ישראל והעולם הערבי**: בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים ניהלה ישראל מאבק על מקורות המים והאזורים המפורזים בגבול סוריה. הסורים ניסו להטות את מקורות הירדן ולחבל במאמציה של ישראל להקים את המוביל הארצי. בנוסף פתחו הסורים באש על חקלאים ישראלים שעיבדו את שדותיהם באזורים המפורזים בגבול ישראל-סוריה. גם פעילות הטרור הפלשתינית מירדן ומסוריה תרמה להחרפת המתחות בין ישראל והעולם הערבי.
- **מעורבות מעצמות העל (ארה"ב ובר"מ) במזרח התיכון**: המלחמה הקרה בין המעצמות מצאה את ביטוייה גם במאבק על אזורי השפעה ושליטה בעולם. מאבק זה התבטא גם בהעמקת מעורבותן של מעצמות העל (ארצות-הברית וברית-המועצות) במזרח התיכון. כשנה לפני פרוץ מלחמת ששת הימים התחלף השלטון בסוריה. המשטר החדש זכה לתמיכתה של ברית המועצות שהגבירה את משלוחי הנשק לדמשק. גם מצרים מקבלת משלוחי נשק גדולים מברית-המועצות. במקביל מתחממים והולכים יחסי ארצות-הברית וישראל, התחממות שמצאה את ביטוייה באספקת משלוחי נשק כבד לישראל – טנקים וטילים נגד מטוסים. התייצבות שתי מעצמות העל בגלוי משני צידי המתרס הישראלי-ערבי זרזה מאד את ההתדרדרות למלחמה.
- **החרפת הסכסוך הישראלי – פלשתינאי**: ב-1964 נערכה ועידת הפסגה הערבית הראשונה שעסקה בבעיית הפליטים הפלשתינאים ובה התקבלה ההחלטה על הקמת הארגון לשחרור פלשתיין – אש"ף. ב-1965 החל אש"ף לבצע פעולות טרור משטחן של סוריה וירדן. פעילות הטרור הפלשתינאית שהתנהלה בעידודן ובתמיכתן של סוריה וירדן החריפה את המתחות עם ישראל שיזמה פעולות גמול, בעיקר בשטח ירדן. ביולי 1966 נערכה פעולת גמול נרחבת של צה"ל בכפר סמוע בדרום הר חברון, בשטחה של ירדן. הפעולה כללה הפעלת שריון ומטוסים והתנגשות עם הצבא הירדני. פעולה נרחבת זו תרמה להחרפת המתח עם ירדן.

תשובות מלאות לפרק שלישי ניתן למצוא בספרה של נעמי בלנק
"פני המאה ה-20. מדיקטורה לדמוקרטיה – ממלחמה לשלום".

עמודים:

- "המלחמה הקרה": 265-267, 270-271, 273.
- החלטת האום בכ"ט בנובמבר 1947: 297-302.
- ההכרזה על הקמת המדינה, הקמת צה"ל: 327-333.
- שאלה 17: 355-357.
- שאלה 18: 402-403.
- שאלה 19: 405-410.

פרק רביעי- אפשרות ב'

על הנבחן היה לענות על שתי שאלות :

על אחת מהשאלות 20-22 ועל אחת מהשאלות 23-25

נושא הרחבה: המזרח התיכון ומדינת ישראל משנות ה-50 עד שנות ה-70

שאלה מספר 20- מלחמת סיני

סעיף א'

הגורמים שהביאו את מדינת ישראל להצטרף לבריטניה וצרפת במלחמת סיני נגד מצרים :

- **שיקולים ביטחוניים.** בעיקר לנוכח התחזקותו של נאצר בעולם הערבי והצעדים שנקט לגיבוש העולם הערבי נגד ישראל. יתרה מזו, ההתקרבות לברית המועצות הובילה להתחמשותה של מצרים. בתנאים אלה חששה מדינת ישראל לקיומה.
- **שותפות אינטרסים בין בריטניה, צרפת וישראל.** מצרים הלאימה את תעלת סואץ, וצעד זה הביא לתיאום בין שלוש המדינות למהלך צבאי משותף, שבו ישראל לא תילחם לבדה אלא תזכה לגיבוי צבאי מצדן של שתי מעצמות נוספות. בתנאים אלה נראה הסיכון לישראל מצומצם. בן גוריון לא רצה להסתכן במלחמה עם מצרים ללא בעל ברית בעל עוצמה צבאית.
- לדעת בן גוריון, ברית עם בריטניה ועם צרפת **תחליש את התגובה הבינלאומית** על התקפה ישראלית.
- **צרפת הייתה מוכנה לספק לישראל נשק,** להעניק לה מטרייה אווירית, ולהגן על חופיה.
- על כן מלחמה לצדה של צרפת תבטיח לישראל הספקת נשק נוסף לאלתר, וכן ברית מתמשכת שתהפוך את צרפת לספקית הנשק העיקרית של ישראל במשך עשר שנים נוספות.

סעיף ב'

הערכתו של בן גוריון בנוגע לתוצאות מלחמת סיני : מדינת ישראל זכתה להישגים חשובים במערכה זו אך לא השיגה את כל מבוקשה. ההישגים עליהם יכול בן גוריון להתבסס :

- **הסגר הימי על ישראל הוסר** : נתיב המים העובר דרך מצרי טיראן לאילת נפתח, ואפשר היה לפתח קשרי מסחר עם אסיה ועם אפריקה.
- **חצי האי סיני נשאר מפורז** מיחידות צבא מצריות משמעותיות, נפסקו ההסתננות ופעולות הפדאיון. כוח או"ם הוצב בעזה, בסיני ובשארם א-שייח' כדי להבטיח את הפסקת האש.
- **היחסים בין ישראל לארצות הברית התהדקו** : המחויבות הגוברת של ארצות הברית לביטחונה של ישראל הייתה פועל יוצא מאירועי חורף 1956. היה זה לחצה של ארצות הברית שהביא לנסיגת ישראל מסיני. דווקא משום כך חל בהדרגה שינוי ביחסה של ארצות הברית לצורכי הביטחון של ישראל. יתרה מזו, כפי שהשתקף בדוקטרינת אייזנהאואר שפורסמה בראשית 1957, האמריקאים חששו מפני השתלטות של ברית המועצות ומצרים על המזרח התיכון, ולכן חיזוקה של ישראל נראה למנהיגיה כחלק מהאמצעים הנחוצים לבלימת סכנה זו. ארצות הברית החלה לראות בישראל גורם שיעצור את ההתפשטות הקומוניסטית במזרח התיכון, ועל כן תמכה בדרישותיה של ישראל לשלום וביטחון, ואף העמידה את עצמה כמחויבת לשלומה ולביטחונה של ישראל.
- **יכולת ההרתעה של ישראל גברה** : יכולת זו העניקה לישראל שקט בגבולותיה למשך עשר השנים הבאות עד מלחמת ששת הימים. במלחמה זו הוכיח צה"ל את יכולותיו הצבאיות, חל שיפור ביכולותיו המבצעיות, בעיקר בשילוב בין כוחות הים, היבשה והאוויר. מערך המילואים הוכיח את עצמו ככוח צבאי, וכבסיס להפעלת צה"ל בעתיד. בעשר השנים הבאות התפתח צה"ל משמעותית, שכן שנות הרגיעה והברית המתמשכת עם צרפת שהלכה והתהדקה לאחר המבצע, אפשרו את גיבושו ואת חיזוקו. אין לשער את ניצחונו המזהיר של צה"ל במלחמת ששת הימים ללא שינויים מהפכניים אלה בכושרה הצבאי ובעוצמתה של ישראל, שהיו פועל יוצא ממעורבותה במלחמת סיני.

למרות ההישגים הללו לא הצליחה מדינת ישראל להגיע להסכם של קבע עם שכנותיה הערביות. להיפך : נאצר השכיל להפוך את המפלה הצבאית להישג מדיני. מעמדו של נאצר בעולם הערבי התחזק מאוד. יחסי ישראל עם מדינות ערב הוקצנו. מדינות ערב הציגו את ישראל כמדינה אימפריאליסטית, המשתפת פעולה עם האימפריאליזם המערבי.

שאלה מספר 21 - עלייה וקליטה

הקשיים בתהליך קליטת העולים בא"י בשנות ה - 50 וה - 60 :

מנקודת מבטה של המדינה והחברה הקולטת :

בשנותיה הראשונות של המדינה היה מספר הנקלטים בה גדול ממספר הקולטים. המקומיים קלטו עלייה המונית ששילשה את האוכלוסייה היהודית בישראל בתוך מספר שנים מעטות. תהליך הקליטה הצריך משאבים אדירים ומציאת פתרונות הולמים לבעיות של מחסור במזון, בדיור ובתעסוקה.

- **מחסור במזון** – הנחת היסוד שעמדה בבסיס מדיניות הצנע הייתה כי המדינה הצעירה מצויה בתקופת חירום, המחייבת ריכוז כל המקורות הכלכליים בידיה. ריכוז הכלכלה וניהולה על ידי המדינה יבטיחו את קיומה ואת המינימום הדרוש לכל תושביה. המדינה הנהיגה מדיניות של צנע קיצוב לשורת מוצרים חיוניים בנקודות, שחולקו בכמות שווה על ידי הממשלה לכל התושבים. בתחילה כללה הקצבה זו בעיקר מוצרי מזון בסיסיים (שמן, סוכר, מרגרינה) ואחר כך נכללו גם ביגוד, הנעלה וכלי בית. המחירים של מוצרים אלה היו קבועים ואחידים, ופיקוח הדוק הופעל על שמירתם.
- **מחסור בדיור** - בעיית הדיור הייתה חמורה במיוחד. בשלב הראשון נקלטו העולים במחנות מעבר שהבולט בהם היה "שער העלייה" בחיפה. כשגדל מספר העולים והצפיפות במחנות הייתה בלתי נסבלת, הוחלט ביוזמתו של מנהל מחלקת ההתיישבות של הסוכנות היהודית לוי אשכול, להקים מעברות. המעברות פורקו כעבור מספר שנים, ותושביהן נקלטו בעיירות פיתוח ובשכונות בערים הגדולות. צורות הקליטה הללו גרמו בעיות חברתיות ארוכות שנים, שמדינת ישראל מנסה להתמודד עמן עד היום.

מנקודת מבטם של העולים :

- **קיומם של סטריאוטיפים שליליים על יהודי ארצות האיסלם** - חלק מהציבור בישראל, חלק מההנהגה וחלק מהעוסקים בתהליך הקליטה טענו בהכללה כי עלייה זו היא פרימיטיבית, חסרת השכלה ומסורתית, והיא עתידה לשנות את פניה של החברה הישראלית ואת אופייה החילוני, המודרני והסוציאליסטי. דעות אלה פגעו ביהודים יוצאי ארצות האיסלם, והגבירו אצלם את תחושת הזעם והתסכול.
- **החיים במעברות ועיירות הפיתוח** - הדיור במעברות. ראשוני העולים במעברות התגוררו באוהלים. לכל משפחה ניתן אוהל, פחון או צריפון. שירותי המים והחשמל במעברות. בשנים הראשונות לא חוברו מבני המגורים במעברות לרשתות המים והחשמל. במבנים הדחוקים לא היה מקום לשירותי תברואה, לכן הוקמו מקלחות ובתי שימוש ציבוריים שהועמדו לרשות התושבים. בממוצע הייתה מקלחת אחת לכל 16 בני אדם. התעסוקה במעברות. הארעיות שאפיינה את כל מערכת החיים במעברה, בלטה במיוחד בתחום התעסוקה. עבודות יזומות, עבודות דחק, עבודות סעד וכן עבודות פיתוח ציבוריות

היו נפוצות בקרב יושביהן. חלק גדול מהעולים היה חסר ידע והכשרה מקצועית. סכנת האבטלה ריחפה מעל תושבי המעברות וגרמה לתחושות של תסכול וזעם.

שאלה מספר 22 - מלחמת יום הכיפורים

סעיף א'

ישראל הופתעה כאשר החלה מלחמת יום הכיפורים מהסיבות הבאות:

בקרב ההנהגה והציבור בישראל שררה **תחושה מופרזת של ביטחון** בכוחה של ישראל. לתחושה זו הצטרפה **הקונספציה המודיעינית** כי שכנותיה הערביות של ישראל חלשות, ועל כן הסבירות למלחמה לפני 1975, עד שיסיימו את שיקום כוחן הצבאי, היא קלושה. ההנהגה המדינית בראשותם של גולדה מאיר ומשה דיין התייחסה באדישות מרובה להצהרותיו של סאדאת, בין שהיו הצהרות של שלום ובין מלחמה, והעדיפה לשמור על קיפאון ביחסיה עם העולם הערבי. לפיכך לא הייתה ישראל ערוכה למלחמה, והופתעה מפרוץ המלחמה הן בשל הערכת מנהיגיה והן בשל מערך המודיעין הכושל. אמנם המודיעין הזרים ידיעות על הכנותיהן של מצרים וסוריה למלחמה, אך העריך כי הסבירות למלחמה נמוכה ביותר.

תוצאות ההפתעה בחזית הדרום: הכוחות המצריים הצליחו לצלוח את תעלת סואץ, ולחדור לקו המעוזים הישראלי שכמעט לא היה מאויש. הכוחות המצריים החלו בהקמת 11 גשרי מעבר שבהם יוכלו לעבור כוחות שריון וארטילריה מצריים.

תוצאות ההפתעה בחזית הצפון: בזירה הסורית הצליחו הסורים לכבוש את מוצב צה"ל בחרמון, לחדור אל דרום רמת הגולן ואל העורף הישראלי של מרכז הגולן. כוחותיהם נבלמו בזירה המרכזית ברמת הגולן. בין 6 ל-7 באוקטובר פונו כל היישובים היהודיים מרמת הגולן.

סעיף ב'

ההשפעות של מלחמת יום הכיפורים:

השפעות על החברה והמדינה (על הנבחן היה לציין **שתיים**):

- בציבור החלו להתגבש **תנועות מחאה** שהביאו לשינויים פוליטיים בישראל. בין יוזמי המחאה היה סרן מוטי אשכנזי, שפיקד על מעוז "בודפשט" בצפון התעלה, המעוז היחיד שלא נפל בידי המצרים. תנועות המחאה שכללו קצינים וחיילים שחזרו מן המלחמה, ערכו הפגנות, וקראו להתפטרות הממשלה ואישי מפתח בה. שר הביטחון משה דיין התפטר, ובעקבותיו התפטר גולדה מאיר וממשלתה. הביקורת הציבורית סללה את הדרך למהפך הפוליטי ב-1977, שהעלה לשלטון את הליכוד בראשות מנחם בגין.
- תחושת הביטחון והאופוריה ששררו בישראל לאחר מלחמת ששת הימים, התחלפו **בתחושה כבדה של חוסר אמון בתפיסה הביטחונית ובמנהיגיה של המדינה**. בעקבות לחץ ציבורי הוקמה ועדת חקירה ממלכתית בראשות נשיא בית המשפט העליון שמעון אגרנט.

- **הקייטוב בישראל בענייני חוץ וביטחון גבר**. התרחב הפער בין אלו שצידדו באחיזה ישראלית בשטחי "ארץ ישראל השלמה" באמצעות התנחלות רחבת היקף ("גוש אמונים"), לבין אלו שקראו לווייתורים טריטוריאליים משמעותיים לערבים תמורת הסדר שלום ("שלום עכשיו").

השפעה על מדינות ערב :

המלחמה הובילה למשא ומתן בין ישראל למצרים, שהסתיים בחתימה על הסכם שלום. בשלב הראשון הושגו הסדרי ביניים בתיווך אמריקאי, וישראל נסוגה מחלק גדול של סיני. לאחר שבבחירות ב-1977 הוחלף השלטון בישראל, ומפלגת העבודה איבדה את השלטון ולראשות הממשלה נבחר מנחם בגין שעמד בראש הליכוד, נפתח משא ומתן בין ישראל למצרים שהוביל לביקורו ההיסטורי של נשיא מצרים אנואר סאדאת בארץ ב-1977, ולחתימה על הסכם השלום בקמפ דייוויד ב-1979 בתיווכה הצמוד של ארצות הברית.

יחידת מבוא: נושאים נבחרים מתולדות ישראל והעמים 1945-1950

שאלה מספר 23

המושג "מלחמה קרה":

בין ברית המועצות לבין ארצות הברית התפתחה, כפי שכונה זאת הכלכלן האמריקאי ברנרד ברוד, מלחמה קרה: מלחמה ללא נשק שבה נמנעו שתי המעצמות הגדולות מעימות צבאי ישיר ביניהן. העימות התנהל בתחומים שונים: מירוץ חימוש גרעיני וקונבנציונלי, בריתות מדיניות, צבאיות וכלכליות מקיפות, ניסיונות חדירה לאזורים שונים בעולם ובהם המזרח התיכון והמזרח הרחוק, כדי למנוע את חדירתה של המעצמה היריבה. העימות בין שתי המעצמות החל באירופה, והתפשט לאסיה, לדרום אמריקה ולמזרח התיכון.

אחד מגילוייה:

הקמת ברית נאט"ו - בעקבות ניסיונותיה של ברית המועצות להטיל מצור על ברלין ולנתקה מן המערב, נוסדה ב-1949 ברית נאט"ו, הברית הצפון אטלנטית. ברית נאט"ו היא ברית צבאית שנועדה להדק את שיתוף הפעולה בין ארצות הברית לבין בעלות בריתה הדמוקרטיות מפני האיום הסובייטי. בתום המלחמה נחלקה אירופה לשניים: הגוש המזרחי בשליטת ברית המועצות, והגוש המערבי שהיה נתון להשפעה אמריקאית. התעורר צורך להתארגן צבאית מפני סכנת ההתפשטות הסובייטית, ובנסיבות אלה התכנסו בווינגטון 12 שרי הגנה ושרי חוץ ממדינות ארצות הברית, קנדה, בריטניה, איסלנד, נורווגיה, דנמרק, הולנד, בלגיה, לוקסמבורג, צרפת, איטליה ופורטוגל, וחתמו על הסכם משותף. ההסכם נועד להגן על מדינות החברות בברית אם יותקפו על ידי צד שלישי. כל התקפה על אחת מהן תיחשב להתקפה על כולן. במקרה של סכנה לביטחון האזור הצפון אטלנטי יוכל כל אחד מהצדדים או כולם יחד לנקוט כל פעולה הנראית לו נחוצה, כולל שימוש בכוח מזוין, כדי להחזיר את הביטחון לאזור.

שאלה מספר 24

הגורמים שהביאו לסיום המנדט הבריטי בא"י :

בריטניה שאפה לעזוב את האזור מאחר והנטל עליה היה כבד מנשוא.

בריטניה איבדה עניין בא"י לאחר שהמושבה החשובה ביותר מבחינתה, הודו, זכתה לעצמאות. בבריטניה ובעולם נמתחה ביקורת ציבורית על מדיניות בריטניה ועל עמדתה בנושא הפליטים ניצולי השואה.

התגברות מעשי הטרור בארץ מצדם של האצ"ל והלח"י חייבו התמודדות מיוחדת. הבריטים החזיקו בארץ ישראל כעשרה אחוזים מכוחם המזוין, וההוצאות הכלכליות והמאבק הצבאי גרמו נזקים לבריטניה.

שאלה מספר 25

השיקולים שהביאו את בן גוריון להכריז על הקמת מדינת ישראל בה' באייר תש"ח (על הנבחן היה לציין שניים):

- הצורך למלא את החלל שייווצר עם סיום המנדט הבריטי ב-15 במאי 1948.
- התחושה כי דחיית ההכרזה על מדינה תפעל לרעת היישוב, ותהיה החמצה לדורות, בבחינת "עכשיו או לעולם לא". זו שעה היסטורית שלה מחכה היישוב היהודי זה 70 שנה, ויש לנצלה.
- כל ההישגים של היישוב היהודי בבניית הבית הלאומי: מוסדות לאומיים, תשתית כלכלית, כוח צבאי, מערך שירותים בתחום הכלכלי-חברתי, היו בבחינת גורם דוחף לקבלת ההחלטה. היישוב מוכן לעצמאות בכל המישורים, ויוכל לעמוד באתגרים העומדים בפניו כיישוב עצמאי.
- אם יפלו צבאות ערב, תהיה הפלישה למדינה עצמאית וריבונית, ועובדה זו תקל את המאבק במוסדות הבינלאומיים.
- כינון מדינה ריבונית יאפשר הפעלת גיוס חובה, ארגון הכוח הצבאי ורכישת נשק שהם פעולות הכרחיות בתנאי מלחמה קשים.

תשובות מלאות לפרק זה ניתן למצוא בספרה של נעמי בלנק
"פני המאה ה-20. מדיקטטורה לדמוקרטיה – ממלחמה לשלום".

עמודים:

מלחמת סיני: 398-399.

עלייה וקליטה: 441-450.

מלחמת יום הכיפורים: 418-428.

שאלה 23: 263-264, 271-273.

שאלה 24: 297-298.

שאלה 25: 325-328.